

B. A. L. 4197

Pr. OCTAVIAN POPA

ȘTEFAN MAILAT
DOMNUL FĂGĂRAȘULUI (1502—1550)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Extras din revista „Țara Bârsei“

4197

Pr. OCTAVIAN POPA

*Al. Lapadatu prof-univ
in senin de oleu
bita Alina.*

Pet. P.

ȘTEFAN MAILAT

DOMNUL FĂGĂRAȘULUI (1502—1550)

BCU Cluj/ Central University Library Cluj

Extras din revista „Țara Bârsei“

BCU Cluj-Napoca

RBCFG 2009 04399

Ștefan Mailat

Domnul Făgărașului

(1502—1550).

de **Pr. Octavian Popa**
profesor secundar.

Făgărașul, cetatea și domeniul aparținător ei, a avut un rol foarte însemnat în trecutul Ardealului și Ungariei. De mare însemnătate e și pentru Istoria Românilor, nu numai fiindcă de el e legată tradiția întemeierii Țării românești, ci și pentrucă el mult timp a fost stăpânit de domniile Țării românești, iar după aceea a fost stăpânit de comandanți români, al căror renume a trecut peste granițele Ardealului și Ungariei. Intre aceștia loc de frunte ocupă Ștefan Mailat,¹⁾ nobil de viță românească, des-

---

¹⁾ Documentele contemporane îl numesc Maylad. Silágyi și Ursu îl numesc Majláth, Szádeczky și Acsády îl numesc ca și documentele contemporane Maylad, Bunea și Xenopol îl numesc Mailat.

Literatura: Szilágyi Sándor: Erdélyország-története, vol. I. Pesta 1866. Dr. Szádeczky Lajos: Fogaras vára és uradalma történelmi emlékei. Cluj, 1892. — Majláth Béla: Majlád István, Budapesta 1889. — Dr. Aug. Bunea; Stăpânii Țării Oltului, București, 1910. — A. D. Xenopol: Istoria Românilor, vol. IV., ed. III. București 1927. — I. Ursu: Petru Rareș, București 1923. — T. Cipariu: Cuvânt la inaugurarea Asociațiunii. Blaj 1862. — B. P. Hașdeu: Etymologicum magnum Romaniae T. IV. Negru Vodă, București 1898. — N. Iorga: Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria, vol. I. București. N. Iorga: Istoria poporului românesc, trad. din limba germană de O. Ionescu vol. II. 1925. Hunfalvy Pál: Az oláhok története, vol. II. Bpesta 1994. — Erdélyi nagyobb képes naptár 1879 köz. évre. Cluj. 1878. — Dr. At. M. Marienescu: Dinastia lui Radu Negru Vodă în Analele Academiei Române, seria II. tom XXXIII, 1910—1911, Memoriile secțiunii istorice. București 1911. — Dr. Acsády Ignác: Magyarország három részre oszlásának története, Budapesta 1897. — I. Cav. Pușcariu: Date istorice privitoare la familiile nobile române. p. II. Sibiu 1895. N. Densușianu: Monumente pentru istoria Făgărașului. București 1885. — Ioan Antonelli: Monografia Făgărașului, în revista „Transilvania“, din 1871.

centent din vechi boieri români, născut în Comăna de jos, probabil, la 1502.

În timpul acesta Făgărașul era cea mai întărită cetate din sudul Ardealului, iar domeniul său, care „ad septem magna hung. milliaria in longitudinem sese extendentem“,¹⁾ era unul din cele mai frumoase și mai bogate domenii, la a cărui stăpânire râvniau cei mai de frunte nobili din Ardeal și Ungaria. „Haec arx est veluti quidam parvus ducatus. Subjecti enim sunt ei Bojarones Valachi, qui arcis dominum observant ut principem“, adică pe românește: „Cetatea aceasta este ca și un mic ducat. Pentru că supușii ei sunt boierii români, cari respectă pe stăpânul cetății ca pe un principe“, ne spune Nicolae Românul, Nicolaus Olachus, căruia Ungurii îi zic Oláh Miklós, unul din cei mai învățați bărbați din Europa veacului al XVI, Român de naștere, ajuns mitropolit-primat al Ungariei și cardinal al Bisericii catolice.²⁾

Familia unui boier român.

Pe la 1480 trăia în Comăna boierul român de religie ortodoxă, Mateiu Mailat. Avea moșii întinse la Comăna, Crihalma și Țințari, pe cari pășteau numeroase turme de oi, din care cauză

---

¹⁾ Bethlen Farkas *historiája* II. 134.

²⁾ Nicolaus Olachus, cum se iscălia el, s'a născut în Sibiu, la 1493 și a murit în Nagyszombat (Ungaria) la 14 Ian. 1568. A fost înrudit cu Huniadeștii din Ungaria și cu domnii munteni. S'a preoțit în 1518. În 1526 e secretar al regelui Ludovic II. După dezastrul dela Mohács ajunge secretar al văduvei regine Maria, sora lui Carol V. În 1531 a mers cu Maria, loțiitoarea împăratului Carol V, în Belgia, unde cu puțină întrerupere a stat până în 1542. În acest timp a purtat corespondență în limba latină cu unii din cei mai învățați umaniști; între cari și cu vestitul Erasmus Rotterdamus. În 1543 episcop de Zagreb și cancelar al regatului ungar. În 1548 arhiepiscop de Agria (Eger) În 1553 arhiepiscop de Strigoniu (Esztergom), mitropolit primat al Ungariei și Cardinal. În 1562 loțiitor regesc (regent). A fost un mare apărător al bisericei catolice contra Reformațiunii, contra căreia a luptat cu arme spirituale și morale. Activitatea literară: *Hungaria* (Istoria topografică a Ungariei). și *Attila* (Istoria regelui și imperiului hun) scrise în Bruxelles în 1537—39 și *Ephemerides*, însemnări zilnice dintre 1553—1559. Citatul nostru e din *Hungaria* (libr. I.) Nicolaus Olachus a fost un bun prieten al lui Ștefan Mailat — V. și Hunfalvy II. 208.

istoriograful maghiar Fr. Forgách îl numește păstor român.¹⁾ „Păstor-păstor, zice Pușcariu, dar mare păstor, pentru că un Mailat de Comăna occură pe la a. 1509 ca asesor de tabla Făgărașului“.²⁾ Acest asesor nu e altul decât Mateiu Mailat, tatăl lui Ștefan Mailat.

Numele de familie Mailat îl găsim cu prilejul luptelor contra lui Borici, pretendentul la tronul ungar, născut la Kiew de Eufemia, soția izgonită, fiind bănuită de necredință, de regele ungar Coloman. Borici a turburat mult pacea Ungariei în jumătatea primă a veacului al XII-lea. În veacul al XIII-lea întâlnim numele Mailat între familiile proprietare de pământ. În veacul al XIV-lea găsim un Ștefan Mailat, ca întemeietor al cetății Făgărașului. Șincai la 1300 scrie: „La anul acesta așa scrie anonimul românesc: Ștefan vodă Mailat leat 1300, la leatopiseș nu este, iară la hronica stăpânilor sârbești îl arată, că la acest veleat domnind au făcut cetatea Făgărașului“. Lui Șincai acest Ștefan Mailat i se pare suspect, pentru că „cetatea Făgărașului s'au făcut prin orânduiala lui Ladislav voivodul din Ardeal“. Hașdeu, ocupându-se cu acest Ștefan Mailat, arată că și Fotino îl pomenește, numindu-l Ștefanos Voevodas Mailat Bassarabas, citând tot o fântână slavă, „Cronologia sârbească“, în care se atribue acestui Mailat: 1. Fortificarea Făgărașului. 2. O luptă contra regelui unguresc Andreiu III, biruitoare, dar împăcată, și 3. trimiterea de un ajutor de oaste regelui sârbesc Ștefan contra Turcilor. — Hașdeu ajunge la concluzia, că acest Ștefan Mailat nu a fost domnitor, ci „un Basarabă kinez oltenesc din timpul lui Dan-vodă dintre 1288—1298, un simplu cap de oștire, numit sârbește „voevoda“....³⁾ Pe acest Ștefan Mailat îl pomenește și Pușcariu, care deduce „că familia Mailat a fost una și aceeași stirpe cu Radu Negru Vodă, din care o parte — se vede — că a rămas permanent în Făgăraș și a fost chemată a succede lui

---

¹⁾ Fr. Forgách (Comm. rer. hung., lib. XII Pojon 1788 pag. 301). „Stephanum Majlatum, ex obscuro genere ortum, patre Valacho, ditionis Fogaras, et eodem, uti sunt illi, pecoris pastore, sed Ludovici magistrum coquinae, haud pigrum hominem neque stupidum“ v. la Cipariu: Cuvânt la inaugurarea Asociațiunii, pag. 122.

²⁾ Pușcariu o. c. pag. 224 și 401.

³⁾ Hașdeu o. c. pag. CLXXI—CLXXV.

Radu Negru Vodă și în domnia Valachiei, ceea ce constată și contele Coloman Majláth în broșura sa: *Majláth család tragediája-1875* (Tragedia familiei Mailat), unde zice, că ei se trag din familia Mailat a principilor transalpini.“¹⁾ At. Marienescu îi dedică acestui Stefan Mailat un capitol întreg, punându-l ca urmaș în domnie al lui Radu Negru.²⁾ În secolul al XV-lea găsim cu numele de Mailat pe cnejii dela Caraș, cari după religie și numele de botez mărturisesc originea română. În prima jumătate a veacului XVI găsim boieri Mailatești și în Țara românească, între cari și un general, trimis de voivodul român Vlad în misiune la voivodul ardelean Ștefan Bathöri³⁾. În ultimul hrisov românesc referitor la posesiunile făgărășene ale domnilor români, dat de Vladislav II în Sf. Gheorghe, satul Dejani e dăruit boerului Stanciu Mailat.⁴⁾

Matei Mailat, tatăl lui Ștefan, în jumătatea a doua a veacului XV era proprietar și în Ungaria, dar pe la 1480 a trecut în Ardeal, unde s'a așezat în ținutul Făgărașului. Purta numele de Comăna, dar avea și alte proprietăți însemnate.⁵⁾ Astfel avea a patra parte din satul Crihalma, luat în zălog dela nobilii Petru și Grigorie din Copand (azi Copăceni, jud. Turda) și moșia dela Țințari.⁶⁾ Un document din 1511 arată, că boierul Mailat de Comăna, împreună cu fiii săi Comșa, Ioan, Negoia, Zehan (Ștefan), Dumitru și Marta au părăsit religiunea și ritul Grecilor, trecând la biserica romană (catolică), ca să se poată înălța la nobilitatea ungară⁷⁾.

Ștefan Mailat.

Ștefan (Zehan) Mailat s'a născut cam pe la 1502, probabil în Comăna. Despre copilăria lui puțin putem spune. Trebuie să presupunem, că tatăl său, Mateiu, om bogat și cu vază mare,

---

1) Pușcariu pag. 223—224.

2) Marienescu o. c. pag. 813—817.

3) Majláth B. o. c. pag. 5—6.

4) Minea I. — Vlad Dracul și vremea sa Iași 1928 pag. 285.

5) Majláth B. o. c. pag. 6 și N. Iorga: Ist. Rom. din Ardeal I. 135.

6) A. Bunea o. c. pag. 36.

7) Cipariu o. c. pag. 122—124.

i-a dat o creștere aleasă, la nivelul epocii sale. Așa ne putem explica, că regele Ludovic II a fost naș lui Ștefan, Nicolae Valahul, mitropolitul primat de mai târziu și Toma Nádasdy, atotputernicul palatin de mai târziu al regelui Ferdinand, i-au fost prietini, văduva-regină Maria îl proteja, iar regii Ioan Zapolia și Ferdinand îi căutau prietinia și sprijinul și l-au încărcat cu donațiuni și demnități. Totaceasta o arată căsătoria lui cu Ana, sora lui Toma Nádasdy, precum și trecerea, de care s'a bucurat între magnații din Ardeal și Ungaria.

Mintea ageră, spiritul vioiu, talentul militar, curajul și îndrăzneala l-au ridicat între contemporanii săi, dându-i un loc de frunte în istoria Ardealului și Ungariei din acel timp. Dela tatăl său a moștenit o moșie la Crihalma, alta la Țințari și el însuși a purtat numele nobilitar de Țințari. D. Iorga îl numește „Român din neamul boierilor, pe cari, cu un veac înainte abia, îi așezase în feuda sa de dincolo Mircea cel Bătrân“. După moartea tatălui său îl aflăm și stăpân al domeniului din Berzencze (comit. Somogy).¹⁾

De tânăr îl găsim la curtea regelui ungar Ludovic II, unde în 1525 era primul magistru al mesei (primul stolnic), iar în 1526 camerier al regelui²⁾ și în această calitate ia parte la lupta dela Mohács din 1526, în care nefericitul Ludovic și-a găsit moartea și Ungaria și-a pierdut independența pentru mult timp.

Sultanul Soliman, dorind să-și facă drum spre centrul Europei, a atacat Ungaria cu o armată puternică. Regele Ludovic a numit de comandant suprem pe arhiepiscopul de Calocia Paul Tomori, fost cu câțiva ani înainte comandant al cetății Făgăraș, în care calitate dăduse dovezi strălucite despre însușirile sale militare, apoi lovit de unele nenorociri și având dureroase desiluzii în viața laică, a trecut în viața monahală și s'a ridicat până la înalta treaptă de arhiepiscop și mitropolit de Calocia. Dar nici vitejia, nici strălucitele însușiri militare ale comandantului, nici eroismul unui popor, care-și vedea țara, libertatea și credința în cea mai mare primejdie, nu au putut opri puvoii

---

¹⁾ Majláth B. o. c. pag. 7. Iorga o. c. 135.

²⁾ Cipariu pag. 122: Forgács îl numește „magister coquinae“, iar docum. dela Ludovic II îl numește: „cubicularius et dispensator noster“.

otoman. Armata ungară a fost zdrobită, mitropolitul-comandant a căzut ca un erou, iar regele Ludovic, fugind ca să se mântuiască, s'a înecat în nămolul păraului Cele, la 29 August 1526.

Ștefan Mailat, după ce s'a luptat vitejește alături de regele său, a fost printre pușinii, cari au scăpat din dezastru și au dus în capitală țării, în Buda, vestea nenorocirii.

Nenorocirea dela Mohács n'a fost o simplă luptă pierdută. A fost un mare dezastru, a fost căderea grozavă a unei țări și a unui popor, care mulțămitea legăturilor, pe cari i le-a oferit religia, mergea pe calea sigură a culturii și a propășirii. Mult timp după aceasta Ungaria a fost sugrumată de stăpânirea turcească și sfâșiată de luptele interne. În aceste lupte a avut un rol foarte însemnat Ștefan Mailat, urmașul de boier român, nobilul de Țințari.

Legăturile lui Ștefan Mailat.

În capitala țării s'a întâlnit cu nobilii fruntași Toma Nádasdy și Ioan Zalay, cu cari a legat o strânsă prietinie și au discutat asupra stărilor create de dezastru. Cu Ludovic s'a stins dinastia. Doi pretendenți își disputau domnia: Germanul Ferdinand, fratele lui Carol V., și slovacul maghiarizat Ioan Zapolia, împărțind Ungaria în două mari partide, cari se luptau între ele, în vreme ce Turcii și-au pus piciorul în inima Ungariei. Țara era pe marginea prăpastiei.

Ștefan Mailat, Toma Nádasdy și Ioan Zalay s'au declarat partizani ai lui Ferdinand, pe care l-au dorit de rege în nădejdea, că prin el țara ajunsă sub protecția lui Carol V, va scăpa de jugul turcesc, iar ei vor ajunge la putere și mărire. Cei trei prietini se duc din Buda la Pojon și acolo punând mâna pe cetate și pe tezaurul regelui Ludovic, ascuns de Ioan Bornemissza, le predau în mâna lui Ferdinand, făcându-i astfel posibilă intrarea și așezarea în țară. Ferdinand le-a și arătat recunoștința sa: Mailat ajunge domnul Făgărașului, Nádasdy căpitanul Budei, Zalay comitele suprem al Pojonului și laolaltă cu Mailat, comandant al cetății Pojon¹⁾ Deocamdată însă stăpânirea Făgărașului era numai promisă, deoarece Ferdinand abia pusese piciorul în partea extremă a țării, dar Mailat deaci încolo urmărește cu perseverență planul de a ajunge la stăpânirea Făgărașului.

¹⁾ Majláth B. pag. 10.

Doi regi în țară subjugată.

S'a început o vie mișcare în jurul alegerii de rege. Pretenzenții la tron și partidele lor făceau tot posibilul pentru reușită. S'au pornit târgul de suflete și promisiunile cele mai frumoase. Lăcomia de bani, vanitatea și pofta de mărire erau deșteptate și nutrite din amândouă părțile. Sentimentul național — pe cale de desvoltare în acel timp — și ura față de Germani a adus pe mulți alături de Zapolia, pe care l-au încoronat în Székesfehérvár, în vreme ce cei adunați la dieta din Pojon în 25 Noembrie 1526, din ură față de Zapolia și în nădejdea ajutorului german contra Turcilor, s'au alăturat la Ferdinand, pe care l-au proclamat de rege. Intre aceștia era și Mailat, care era comandantul cetății Pojon, laolaltă cu prietinel său Zalay.

Câmpul de luptă avea să decidă, care să rămână dintre cei doi regi, sau peste care parte din țară să domnească fiecare. Norocul părea a-i surîde lui Ferdinand. Zapolia e silit să părăsească Buda și să se refugieze spre Hatvan. În acest timp Mailat se duce la Ferdinand cu o scrisoare de recomandăție din partea văduvei regine Maria. Aceasta, amintind serviciile credincioase făcute repauzatului său soț de Mailat, îl recomandă pe acesta în grația regelui. Mailat voia să dea și lui Ferdinand o probă despre credința și despre aptitudinile sale militare și a cerut o comandă. Ferdinand i-a împlinit dorința și îi încredințează o parte a armatei, care avea să se lupte contra lui Zapolia. În armata aceasta mai avea comandă Pavel Bakics, Gaspar Paxy, Ludovic Pekry, Valentin Török, Ștefan Báthory, Fr. Battyány, I. Karlovith și Petru Keglevics, reprezentanți ai celor mai distinse familii de magnați din Ungaria. Se vede dar considerația deosebită, de care se bucura fiul oierului român din țara Oltului. Armata lui Zapolia avea de comandant pe Bodó, un bun general.

Mailat a bătut și împrăștiat armata lui Bodó, dând dovadă strălucită despre vitejia și talentul său militar. Ioan Zapolia, fiind părăsit de noroc, a fost părăsit și de o mare parte din aderenți. Alungat și strâmtorat tot mai mult, a fost silit să ia drumul pribegiei, spre Polonia. Ferdinand astfel, mulțumită lui Mailat, a putut lua în stăpânire Ungaria de vest și o bună parte a celei de miazănoapte.

Pe când Zapolia era părăsit de cea mai mare parte a aderenților săi,¹⁾ i s'a alăturat chiar acela, care-i provocase prima înfrângere. La 1528 Ștefan Mailat, după un serviciu credincios de un an și jumătate, îl părăsește pe Ferdinand și trece de partea lui Zapolia.¹⁾

Mailat, Domnul Făgărașului.

Cum s'a putut produce această bruscă schimbare de front? Și-a schimbat Mailat principiile politice? Nu! La această schimbare l-au condus pe Mailat interesele sale materiale și personale. Și altcum, în acest timp, în care principiile lui Macchiavel își făceau drum în Europa, astfel de schimbări nu erau rare, cum vom mai vedea în decursul acestui studiu.

Posesiunile lui Mailat erau la Crihalma și Țințari, în ținutul Făgărașului. Acest ținut însă era stăpânit de aderenții lui Zapolia și era foarte departe de câmpul de operații al lui Ferdinand. Interesele familiare și materiale ale lui Mailat erau în teritoriile stăpânite de Zapolia, respective de oamenii săi.

La 1527 Ferdinand a dăruit lui Mailat jumătate din cetatea și domeniul Făgărașului, dând cealaltă jumătate lui Toma Nádasdy. Dar această donație era deocamdată numai pe hârtie, nefiind Făgărașul în stăpânirea lui Ferdinand. Asupra Făgărașului au ridicat pretenții și Sașii și vistiernicul Nicolae Gerendi, episcopul Ardealului. Sașii se provocau la donația regească din 1472, prin care li s'a dat Făgărașul și domeniul său, sub titlu de despăgubire pentru pagubele cauzate de Români,²⁾ iar Gerendi a cerut și el Făgărașul dela Ferdinand, drept răsplată a serviciilor prestate și se pare că i s'au făcut și promisiuni, că i se va da. Când Gerendi a aflat, că nu el, ci Mailat a dobândit Făgărașul, a scris mâhnit și indignat regelui: „Imi pare rău, că am primit dela Maiestatea Ta ceva, din care mă scoate un om de un astfel de neam, care a fost bucătar al regelui Ludovic“, făcând aluzie la originea românească și la slujba de

1) Majláth B. pag. 10 - 11.

2) Vezi diploma la Cipariu pag. 132—134.

măestru al bucătăriei regale — stolnic — purtată de Mailat la Curtea regelui Ludovic.¹⁾

Mailat căpătând Făgărașul se gândia să ajungă cât mai iute în stăpânirea lui. De bună seamă Făgărașul a fost visul din copilărie și tinerețe al lui Mailat. Fiind născut și crescut în apropiere, el cunoștea „orașul cel mare românesc“, cum a numit Făgărașul în 1393 episcopul catolic al Ardealului, Gobelin,²⁾ cunoștea puterea cetății și frumsețea domeniului, precum și pe boierii cei mândri din Țara Oltului și astfel e explicabilă dorința lui Mailat de a ajunge cât mai iute și cu orice preț stăpân al celei mai puternice cetăți a Ardealului de miază-zi. Mailat în copilăria și tinerețea lui a trecut de multeori pe lângă această falnică cetate, stăpânită multă vreme de Domnii munteni și apoi de cei mai distinși comandanți. Boierii i-au vorbit de strălucirea și mărirea din trecut a cetății, iar el în mintea lui a ținut mai departe pânza măririi și a strălucirii cetății — cu el în frunte. Visul său i se părea aproape de realizare.

Ardealul de miazăzi era atunci de partea lui Zapolia, care conștientiza și celelalte proprietăți din Ardeal ale lui Mailat, ca unul care lucra contra regelui său.

În acest timp căpitan al Făgărașului era Nicolae Tomori, omul de încredere al lui Zapolia. Tomori a apărut cu multă vitejie ținutul Făgărașului contra aderenților lui Ferdinand. În Februarie 1528 Tomori a încercat, ieșind din Făgăraș, să se unească cu Zapolia, a cărui cauză el nu o credea pierdută, sau cel puțin să adune pe credincioșii acestuia și cu ei să recucerească țara. Dar când a voit să treacă Târnava, în ținutul Mediașului, a fost atăcat de Sașii răsculați, aderenți ai lui Ferdinand, cari l-au pus pe fugă și, după câteva ciocniri mai mici, l-au silit să se reîntoarcă în Făgăraș. Tomori a mai susținut Făgărașul până în Aprilie 1528, când l-a predat voivodului Petru Perényi care întâi a fost aderent al lui Zapolia și a fost numit de acesta voivod al Ardealului. Perényi, luând Făgărașul dela Tomori, în dieta ce s'a ținut în Turda la 30 Aprilie 1528, a făcut raport despre aceasta

---

¹⁾ Szilágyi o. c. I. p. 240. Szilágyi adaugă dela sine: „Tatăl lui Mailat a fost boier valah“, folosind cuvântul „Oláh bojár“.

²⁾ Szádeczky o. c. p. 9.

regelui Ferdinand. Dieta aceasta l-a rugat pe Ferdinand, ca să nu ia nici o hotărîre referitoare la Făgăraş, fără avizul său. Ferdinand însă, conform promisiunii de mai înainte, a dăruit Făgăraşul lui Stefan Mailat, fără a ţinea seamă de pretenţiile Saşilor şi de speranţele lui Gerendi.¹⁾

Pentru a putea lua în stăpânire Făgăraşul şi pentru a recăştiga moşiile dela Crihalma şi Țințari, Mailat în 1528 trece de partea lui Zapolia. Zapolia, punând mare preț pe aceea, că îl poate număra pe Mailat între aderenții săi, nu numai că îi reînapoiază toate proprietățile, ci îi dăruiește și el Făgăraşul, și, pe lângă aceasta, îl primește și în sfatul țării. La 2 Iulie 1528 Șt. Mailat dă de știre Brașovenilor că a luat în stăpânire cetatea Făgăraşului și că are bani s'o ție.²⁾

Trecerea aceasta a lui Mailat a fost numai de formă. Indată ce s'a văzut stăpân pe Făgăraş, trece din nou de partea lui Ferdinand și se silește din toate puterile să câștige aderenți pe seama acestuia, Ferdinand ca semn de încredere, îl numește voevod al Ardealului, cea mai mare demnitate pe care o putea ajunge un nobil ardelean. Făgăraşul era în acest timp cea mai întărită cetate a Ardealului de sud și astfel Mailat putea să înfrunte mânia lui Zapolia.

Lupta dela Feldioara.

Zapolia a ajuns într'o situație foarte critică și s'a refugiat în Polonia. Petru Perényi, care îl părăsise și trecuse la Ferdinand, laolaltă cu Valentin Török, au concentrat o armată de Ardeleni pentru a cuceri părțile, cari mai erau credincioase lui Zapolia. Pe aceștia însă i-a bătut în primăvara anului 1529, în Țara Bârsii, Petru Rareș, domnul Moldovei, care era aliatul lui Zapolia. Zapolia îi promise lui Rareș în schimbul sprijinului Ciuceul, Bălăușerul, Cetatea de Baltă, Bistrița cu întreg ținutul și Valea Rodnei.³⁾ În acest timp însă Mailat, comandantul cetății Făgăraşului, voevod al Ardealului și comisar regesc, numit de Ferdinand, înțeles cu episcopul Gerendi și cu Marcu Pempflinger,

1) Szilágyi o. c. I. pag. 239—240.

2) Majláth B. pag. 12. Iorga: Ist. Rom. din Ardeal I. 134.

3) Majláth B. pag. 12 și Szilágyi I. 246.

comitele Sașilor, se silia din toate puterile să câștige orașele și cetățile ardelene pentru Ferdinand. Sibiul ținea cu trup cu suflet la Ferdinand, mulțumită asigurărilor date de Mailat, că va fi apărat contra lui Zapolia. Mailat și Valentin Török au adunat pentru Ferdinand o frumoasă și respectabilă armată compusă din nobili unguri, din Sași și Săcui. La aceasta se adăogă frumoasa armată a lui Mailat, compusă din boierii și supușii români ai domeniului de Făgăraș.

Partidul lui Zapolia încă a crescut și s'a întărit în Ardeal, mai cu seamă decând acesta s'a reîntors din Polonia, luându-și reședința la Lipova.

Atunci s'a lăfit vestea, că Petru Rareș, la porunca sultanului Soliman, care se îndrepta cu o mare armată contra lui Ferdinand, năvălește din nou în Ardeal. Rareș însuși nu a putut veni în Ardeal, din cauza boalei soției sale, care a și murit în 28 Iunie 1529, dar a trimis în Ardeal două armate: una sub comanda marelui vornic Grozav, care avea ordin „să iasă în fața Brașovului pe drumul de jos“ (probabil Oituz) și alta sub comanda lui Barboski, portarul Sucevii și a lui Danciu, părcălab de Roman, cărora le-a poruncit să între în Ardeal „pe drumul de sus al Sucevii“.

Armata marelui vornic Grozav s'a ciocnit cu armata ardeleană a lui Ferdinand, de sub conducerea lui Ștefan Mailat, episcopul Gerendi și Valentin Török, în 22 Iunie 1529 lângă Feldioara (aproape de Brașov). Dupăce Săcuii au trecut la începutul luptei de partea Moldovenilor, așa încât Ardelenii au trebuit să lupte mai mult cu Săcuii decât cu Moldovenii, armata lui Ferdinand a fost zdrobită cu desăvârșire și comandanții au putut scăpa cu fuga. Mailat, urmărit de Moldoveni și de Săcui, s'a ascuns sub un pod al Oltului, deunde apoi a luat-o spre Făgăraș, unde și-a găsit adăpost sigur.

Lupta dela Feldioară a fost grozavă și în mare parte decisivă. „In acea luptă nenorocită, ca să nu zicem rușinoasă, scriu Brașovenii, am pierdut toți soldații, și toate tunurile noastre au fost duse de Moldoveni. Niciodată țara Bârsii nu a suferit un dezastru așa de mare“. Cronicarul Brutus spune, că vestea acestei strălucite fapte de arme a stârnit mare speranță în sufletul lui Zapolia. Cronica timpului, scrisă la ordinul lui Rareș, istorisește astfel:

„Protivnicii se arătau a fi mai tari, căci aveau foarte multe arme, căroră le zic tunuri și alte mai mici asemenea lor. Creștinii (înțelege pe Moldoveni) chiemând pe D-zeu în ajutor și începând lupta, protivnicii de'ndată o luară la fugă, dând dosul și lăsând cu rușine toate tunurile... cu cară și cu călăreți cu tot; ceice se pricep la astfel de lucruri, știu prea bine de ce folos ne-au fost ele atunci. Căzut-au foarte mulți dintre dâșșii străpunși de suliți și măcelăriți și uciși lângă apa Bârsei... Și întorcându-se din răsboiu cu biruință, creștinii împreună cu fruntașii lor și luând pradă dela dușmani, o aduseră cu mare cinste Domnului Petru...“¹⁾

Auzind Zapolia de înfrângerea armatei lui Mailat și alui Török a dat ordin armatei sale de sub conducerea lui Șt. Bathori să pătrundă în Ardeal.²⁾ Acesta a venit și a convocat dieta la Dateș, lângă Murăș, pe ziua de 13 Iulie 1529. Dar nici Mailat nu a stat în nelucrare. Cu Török laolaltă și-au refăcut armata și câștigând tunuri dela Sibieni, a pornit contra lui Bathori. Dar când armatele au ajuns față'n față, Bathori, văzând pregătirile serioase făcute de adversari, așa a știut întoarce lucrurile, încât nu au ajuns la răsboiu, ci au căzut de acord, ca partizanii lui Ferdinand să meargă, unde vor voi. Mailat s'a reîndors la Făgăraș, Török a luat-o spre Ungaria, iar Bathori a cuprins Alba-Iulia.³⁾

Zapolia și-a pus în gând să cucerească ținuturile săsești, cari erau pe partea lui Ferdinand. Cu deosebire voia să supună Sibiul, care a provăzut cu tunuri pe Mailat și pe Török. În acest scop Zapolia în 9 Sept. 1529 dă o proclamație cătră Sibieni, în care le cere să îndeapărteze pe comitele Marcu Pempflinger, să alunge din oraș pe toți aderenții lui Ferdinand și ei în 6 zile să se supună. Provocarea a rămas fără rezultat, pentru-că Pempflinger îl chiamă în ajutor pe Mailat dela Făgăraș.

Mailat îmbărbătează pe Sași, organizează armata Sibienilor și ia măsuri înțelepte pentru o rezistență îndelungată. Trecând termenul pus de Zapolia, Ștefan Bathori, voevodul său ardelean,

---

¹⁾ I. Ursu o. c. pag. 15—17, Szilágyi I. 246, Majlath B. 13, Szádeczki 17, Bunea 36, N. Iorga o. c. I. 139.

²⁾ Acest Bathori e din ramura de Șimleu, pe când Ștefan B. palatinul, care a avut comandă în armata lui Ferdinand, a fost din ramura de Ecsed. Pe Ștefan Bathori de Șimleu Zapolia l-a numit voevod al Ardealului și locțiitor al său V. Syilágyi I. 246.

³⁾ Szilágyi I. 247, Majlath B. 14, Szádeczki 17, Bunea 36.

pornește laolaltă cu Cociard Kun contra cetăților săsești. Au blocat Sighișoara și Mediașul, au cuprins Slimnicul și biruitori au înaintat spre Sibiu și au asediat cu toată puterea pe Mailat. Acesta însă așa de bine a știut să organizeze rezistența Sibiului, încât nu numai că a zădărnicit blocada, dar atât de puternic a pregătit apărarea, încât Sibiul a servit ca loc de refugiu sigur pentru aderenții lui Ferdinand.¹⁾

O aventură neplăcută.

Sprijinul, ce l-a dat Sașilor dela Sibiu a făcut să crească mult vaza lui Mailat. El însă nu s'a mulțumit cu atâta. În acest timp, în care autoritatea regească a scăzut mult și când mulți aventurieri au ajuns la poziții înalte, ba până și pe tronuri domnești, Mailat, care a dat dovezi strălucite de talentul său militar și de spiritul său de organizare — pentru mărirea altora — începe să se gândească la sine însuși, la propria sa mărire. El deaci încolo urmărește un gând mareț, gândul de a pune mâna pe Ardeal. Nu mai era mulțumit cu stăpânirea Făgărașului și cu voivodatul Ardealului, ci voia să deslipească Ardealul de Ungaria și să ajungă el principe. Toate acțiunile lui de aci încolo sunt îndreptate spre realizarea acestui plan mareț. El vedea, cum celelalte țări românești, Muntenia și Moldova, sunt principate cu domnii lor români și s'a gândit, că și Ardealul, țară românească și el, ar putea deveni principat sub domnul român al Făgărașului, pe care „boierii români îl cinsteau ca pe un principe,” cum spunea Nicolae Valahul.

În primăvara anului 1530 el se căsătorește cu Ana Nádasdy. Prin aceasta el a pregătit calea de a ajunge singur stăpân al Făgărașului și de drept, precum era de fapt.

În timpul acesta Moise, domnul Munteniei, e alungat din scaun de Vlad al V-lea. Moise la început fusese de partea lui Zapolia și a turcilor. Zădărniciindu-se însă expediția din 1529 a lui Soliman contra Vienei, el trece de partea lui Ferdinand, ceea ce i-a slăbit puterea lui la Poartă. Boierii, folosind aceasta schimbare a domnului, uneltesc contra lui și alungându-l din

---

¹⁾ Majláth B. pag. 15.

scaun, pun în locul lui pe Vlad al V-lea.¹⁾ Moise fuge în Ardeal și cere ajutorul lui Mailat. Acesta gândindu-se la ajutorul, ce l-ar putea avea dela Moise pentru realizarea planurilor sale, fără a mai aștepta avizul lui Ferdinand, părăsește cu armata sa Sibiul, trece pela Turnu-Roșu în Muntenia și atacă pe Vlad. Vlad, cu ajutor turcesc, îl bate pe Mailat la Viișoara în August 1530, unde Moise e ucis, iar Mailat, căzând prizonier, e dat în mâna turcilor.²⁾

Prinderea lui Mailat cauză o mare bucurie lui Zapolia, care credea, că acum va pune mâna pe puternica cetate a Făgărașului. Turcii au adus pe Mailat în Ardeal și înaintând până sub zidurile cetății Făgărașului au început atacul contra cetății. Făgărașul însă rezistă vitejește și atunci Turcii și Muntenii arătându-l pe Mailat garnizoanei, au provocat-o să predea cetatea regelui Zapolia, dacă voiește să i se elibereze stăpânul. Boerii români din cetate nu au voit să predea cetatea și atunci Turcii, neputându-o lua cu lupta, s'au retras în Muntenia, târând cu ei și pe Mailat. Din Muntenia însă cu ajutorul unor credincioși și îndrăzneți Făgărașeni, a izbutit să scape și venind în Ardeal s'a închis în cetatea sa.

Vestea despre prinderea lui Mailat a ajuns și la prietenii săi din Ungaria și din acest prilej Nicolae Românul (Olahus) scrie lui Ioan Zalay, comitele Pojonului, că îi curg lacrimile, când se gândește la bunul lor prietin Ștefan Mailat, care din devotament față de regele său s'a jefit cu toate că ușor i-ar fi fost și lui să rămână în Sibiu, cum au făcut ceialalți prieteni ai săi. ³⁾

Influența lui Nádasdy.

Cum am arătat mai sus, Mailat încă înainte de aventura nenorocită din Muntenia s'a căsătorit cu Ana, sora lui Toma Nádasdy, cu care era coposesor al cetății și domeniului de Făgăraș. Astfel a ajuns cumnat cu unul dintre cei mai de seamă magnați ai Ungariei.

¹⁾ Xenopol, Vol. IV. ed. III pag. 195—196, Majláth B. la pag. 15 și Szádeczki la pag. 17 dau numele de Petru contrariului lui Moise. Probabil îl confundă cu Petru Rareș al Moldovei.

²⁾ Xenopol o. c. pag. 196, Bunea 36, Majláth 15, Szádeczki 17.

³⁾ Bunea 37. Majláth B. 17.

Totuș cei doi cumnați, prietini vechi și buni, numai la început au fost amândoi în o tabără. Mai târziu, și-au împărțit rolurile: când unul era cu Ferdinand, celalt era cu Zapolia și când unul credea că-i potrivit momentul să treacă în cealaltă tabără, și celalt își potrivea trecerea în partidul advers.¹⁾

În acest timp Toma Nádasdy era între partizanii lui Zapolia. Trecerea s'a întâmplat cu prilejul expediției Turcești în Ungaria și Austria din 1529. Nádasdy era comandantul armatei lui Ferdinand, care apăra Buda. În 8 Sept. 1529 s'a predat garnizoana germană din Buda, deși bombardamentul cetății încă nu începuse și zidurile erau puternice, ba în aceeași zi au respins un puternic atac turcesc. Cea mai mare parte a garnizoanei a fost măcelărită, iar majoritatea a populației, temându-se de răzburarea lui Zapolia, s'a refugiat și cei rămași, cu deosebire cei mai tineri, au fost luați prizonieri și duși în robie turcească. Comandantul cetății, Toma Nádasdy, încă a căzut prizonier, dar a fost eliberat la intervenția lui Zapolia, promițând că va părăsi pe Ferdinand, și va trece la Zapolia, și astfel nu i s'a întâmplat nimic.²⁾ Prin aceasta Nádasdy, unul dintre cei mai puternici stâlpi ai domniei lui Ferdinand, ajunge pe un timp aderentul și sprijinitorul lui Zapolia, care în Ianuarie 1530, l-a numit vistiernic al său.³⁾

Nádasdy avea o minte ageră, era un bun bărbat de stat și diplomat iscusit. Și-a făcut studiile în Germania și Italia, vorbea mai multe limbi și se adăpase din belșug din izvoarele umanismului. Mailat, cu știință și cultură mai puțină, era însă un soldat îndrăzneț și viteaz, bun strateg și bun organizator. Contemporanii maghiari și sași adeseori făceau aluzie la originea lui românească, pe care o socotiau ca ceva dejositor. Chiar și istoriografii, cari se ocupă cu el, recunoscându-i însușirile strălucite, amintesc și originea lui cu numirea de bațjocură „valah”.⁴⁾ Aceasta era o piedecă pentru Mailat întru ajungerea țintei, pe care și-a propus-o și pentru a ușura această piedecă s'a căsătorit cu sora lui Nádasdy și a trecut la calvinism.

1) Acsády o. c. pag. 135.

2) Acsády o. c. pag. 76.

3) Acsády o. c. pag. 81—82.

4) Acsády la pag. 72 îl numește „elmés oláh”, valah cuminte, ingenios.

Prietenia celor doi bărbați distinși a strâns'o tot mai mult stăpânirea în ținutul Făgărașului, în care Mailat își avea reședința, iar Nádasdy ținea un castelan și această prietinie și împreună — stăpânire, la cari se adaugă și căsătoria lui Mailat, au dus la o strânsă colaborare și sprijinire reciprocă pentru întreagă viața lor. Nádasdy avea o mare influență asupra cumnatului său, datorită culturii vaste, precum și împrejurării, că prin Nádasdy a putut Mailat să-și creeze și susțină legături cu cei mai de frunte nobili maghiari, ba chiar să ajungă în fruntea lor.¹⁾

În 1530 Mailat era partizanul lui Ferdinand, în favorul căruia lucra printre Sași și cu deosebire între Sibieni, laolaltă cu comitele Sașilor Marcu Pempflinger.

Duplicitatea lui Mailat.

Influența lui Nádasdy nu era atât de mare încât să anihileze spiritul de inițiativă și acțiune al lui Mailat în scopul de a-și realiza planurile sale de mărire. Activitatea lui Mailat a deșteptat bănuieli în sufletul lui Zalai. Lui Zalai i se părea, că Mailat e prea nestatornic și prea mult lucrează în interesul lui Ferdinand. Scrie deci lui Nádasdy și îi atrage atenția asupra activității lui Mailat, care părăsind Făgărașul s'a dus la Sibiu, unde a întărit pe Sași în credință față de Ferdinand și i-a organizat militărește contra lui Zapolia. Totodată Zalai își exprimă bănuiala, că Mailat ar vrea să ajungă singur stăpân al Făgărașului, nemai voind să știe, că peste Făgăraș stăpânește laolaltă cu Nádasdy, ba — dupăcum e informat — nici nu mai vrea să îngăduie lui Nádasdy să între în Făgăraș. Despre toate acestea apoi Nádasdy îi scrie lui Mailat în Martie 1530 așa dar înainte de aventura din Muntenia, și îi face imputări, că lucră contra dispozițiilor sale, în favorul lui Ferdinand și contra lui Zapolia.

Mailat răspunde cumnatului său apărându-se, că el nu a lucrat nimic contra dispozițiilor sale, nu s'a deobligat nimănui și cu toate că ar putea lucra contra regelui Ioan, el stă liniștit. El s'a dus la Sibiu chemat de Sibieni. Ar fi voit să plece din Sibiu, dar căpătând friguri nu a putut porni la drum. Protes-

¹⁾ Acsády, o. c. pag. 135—137.

tează contra bănuelii lui Zalai, că el s'ar privi de singur stăpân peste Făgăraş şi nu ar voi să îngăduie venirea lui Nádasdy în cetate. Declară, că el a privit Făgăraşul ca aparţinător lui Nádasdy, ba dacă Ardealul întreg ar fi în mâna lui, el l-ar considera de al lui Nádasdy, căruia îi jură credinţă şi îl roagă să vină la Făgăraş, ca să se convingă personal despre credinţa sa şi să se înţeleagă, ce ar trebui făcut pentru ţinerea în bună stare a cetăţii.¹⁾

Totuşi nici după nenorocita aventură din Muntenia nu s'a liniştit. În Maiu 1531 e membru marcant al guvernului din Sibiu, care reprezenta interesele lui Ferdinand. Din guvern făceau parte Gerendi, Horvath, Alexe Bethlen, Apafi şi Pemplinger, cu cari în 1 Maiu 1531 a iscălit un acord pentru apărarea Sibiului şi au depus jurământ de credinţă lui Ferdinand. Temperamentul său nu l-a lăsat să stea în nelucrare, ci peste puţin timp a cuprins Prejmerul, pe care l-a înapoiat numai în schimbul unei frumoase sume de bani.²⁾ Tot atunci a făcut o excursie în părţile apropiate ale Săcuimii, câştigând mulţi aderenţi pentru Ferdinand, prin ce şi-a mărit şi el popularitatea şi influenţa.³⁾

Aceasta a fost ultima păşire făţişă pentru Ferdinand în această perioadă. Mailat avea motiv să fie nemulţumit cu Ferdinand, care promitea mult, dar împlinia puţin. Ajutorul material armat promis de mult timp Sibienilor nu mai sosia. Mailat se temea, că fiind Făgăraşul şi celelalte proprietăţi ale sale pe teritoriul, în care Zapolia avea mai mulţi aderenţi, uşor s'ar fi putut pomeni atacat de Zapolia cu ajutorul Muntenilor, al Moldovenilor şi al Turcilor. Insuşi cumnatul său îl îndemna să treacă de partea lui Zapolia, iar pentru el, pentru Nádasdy, să gătească terenul pentru a trece din nou la Ferdinand, unde îl atrăgeau interesele, fiindu-i proprietăţile în acele părţi ale ţării, unde erau mai numeroşi aderenţi lui Ferdinand.

Interesele materiale şi familiare ale celor doi cumnaţi cereau deci ca ei să schimbe rolurile. Pentru aceasta însă ei au făcut toate pregătirile, ca trecerea dintr'o tabără în cealaltă să se facă în mod onorabil fără a li se ştirbi prestigiul şi autoritatea. Încă în

¹⁾ Majláth B. o. c. pag. 18--19.

²⁾ Szilágyi o. c. I. 251.

³⁾ Majláth B. 19.

Februarie 1531 Ferdinand dă un nou act de donațiune asupra Făgăraşului în favorul celor trei prieteni: Mailat, care era și voevodul său ardelean și comite al Săcuilor, lui Toma Nádasdy, care era încă partizan al lui Zapolia și lui Ioan Zalai, comite de Pojon. Toți trei prietenii primesc în comun stăpânirea Făgăraşului ca răsplată pentru merite. Două luni mai târziu dăruiește și Zapolia Făgăraşul cu întreg domeniul său, lui Toma Nádasdy, ca răsplată pentru merite. Firește, Nádasdy nici nu se gândea să ia Făgăraşul dela cumnatul său, ba i l-a și cedat cu totul, după ce la sfârşitul anului 1531 Mailat — deși nu cu totul pe față și fără rezerve — a trecut pe partea lui Zapolia.¹⁾ Dar în acelaș timp întăria și încuraja pe Sibieni în credința față de Ferdinand, ajutând pe Pempflinger la organizarea mai departe a rezistenței Sibienilor. Cel mai mult timp și-l petrecea în Sibiu, de unde informa despre toate pe cumnatul său, și în acelaș timp ușura drumul unora dela Sibiu la aderenții lui Ioan din Sighișoara.

Liga patrioților.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Intr'aceea tot mai mult se măria nemulțumirea față de cei doi regi. Răsboaie între ei, răsboaie cu Turcii, lupte între aderenții celor doi regi, jafuri și focuri în tot cuprinsul Ungariei și Ardealului se țineau lanț dela dezastrul dela Mohacs, iar stăpânirea turcească se întindea mereu. Mai mulți nobili, în fruntea cărora stau Toma Nádasdy, Gheorghe Sulyok, episcopul de Pécs, Pavel Bakits și Ștefan Mailat au pornit o mișcare pentru salvarea patriei. Aceștia cu dela sine putere au chemat statele regnicolare la o adunare la Vesprém pe 9 Maiu 1531. Amândoi regii, alarmați de această mișcare, au oprit adunarea și astfel convocarea nu a dus la nici un rezultat.²⁾ Dar ideia a început să prindă rădăcini în sufletul multora și se lăția tot mai mult. Cu deosebirea magnații ardeleni au început să socotească pe amândoi regii de primejdioși pentru țară.

In acest timp câmpul de operație al lui Mailat era tot Sibiu, care se săturase de promisiunile goale ale lui Ferdinand

¹⁾ Szilágyi o. c. pag. 251 și Szadeczki o. c. pag. 17.

²⁾ Majláth B. o. c. pag. 21.

și abia mai putea rezista apăsării lui Zapolia. Mailat numai așa a putut ținea pe Sibieni în credință față de Ferdinand, că a încheiat la 1. Maiu 1531 acordul amintit mai sus cu episcopul Nic. Gerendi și cu nobilii Gaspar Horvath, Alexe Béthlem și Nic. Apaffy pentru apărarea credinței, a patriei și a Sibiului. ¹⁾ Astfel de acorduri — confoederatio — între nobilii puternici, erau obicinuite în acest timp și mai cu seamă în Polonia erau la ordinea zilei.

Intr'aceasta însă idea conducătoare a adunării zădărnice delă Veszprém, mântuirea patriei delă ruina totală, preocupa tot mai mult pe Mailat și pe tovarășii săi. In 1 Nov. 1531 se întâlnesc conducătorii în Zákány și hotărăsc convocarea dietei pe primele zile ale lui Ianuarie 1532 la Kenés. La întrunirea din Zákány a luat parte și Nádasdy. Deoarece el avea motive să se teamă pentru situația, în care l-a adus această participare față de Zapolia, pentru a se simți în siguranță, în 4 Nov. 1531 a încheiat în cetatea lui Mailat Berzencze, o alianță ofensivă și defensivă cu partizanii lui Ferdinand; Ștefan Mailat, Valentin Török, Ioan Zalai, Pavel Bakich, Gh Sulyok, episcopul de Pécs, Ștefan și Gaspar Sulyok, în înțelesul căreia toți aceștia se obligă — pe lângă pierderea averii și a vieții — să nu-l părăsească pe Nádasdy în nici o primejdie, să-și expună pentru el viața și domeniile și să-l apere până la marginea posibilității contra oricui, de orice rang și poziție ar fi. ²⁾

Cu această alianță Mailat l-a apropiat mult pe cumnatul său de partizanii lui Ferdinand, pregătindu-i astfel o trecere onorabilă la Ferdinand.

Aflând Zapolia despre adunările delă Zákány și Berzencze, precum și de planul de a convoca dieta la Kenés și socotind de primejdioasă acțiunea lui Mailat, din cauza căruia nu putea înfrânge nici rezistența Sibienilor, a pășit cu toată energia contra lui. Prin ordinul din 13 Noemvrie 1531 confiscă moșia delă Țânțari a lui Mailat, din cauza crimei de nesupunere și de les majestate și dăruște această moșie Brașovenilor. In motivarea confiscării regele amintește, că Mailat agită în favorul

¹⁾ Majláth B. o. c. pag. 25.

²⁾ Majláth B. o. c. pag. 25.

Nemților și ajută pe aceștia contra lui, a regelui încoronat, pricinuindu-i, vai, mult rău prin aceasta.¹⁾

Mailat însă nu s'a lăsat intimidat de această hotărîre a lui Zapolia, care i-a mărit autoritatea și popularitatea. El a dezvoltat o întinsă activitate în scopul de a îndupleca pe cât mai mulți să ia parte la dieta dela Kenés. Adunarea aceasta n'a mai putut fi împiedecată nici de Ferdinand, nici de Zapolia. Acesta a oprit pe Nádasdy să ia parte la adunare, sub amenințarea de a pierde grația regală. Asemenea a făcut și Ferdinand față de aderenții săi. Zădarnic! Staturile regnicolare s'au adunat într'un număr foarte mare la Kenés în 1 Ian. 1532 și atât pentru numărul mare, cât și pentru hotărârea adusă, meritul principal îl are Mailat. Hotărârea e de cea mai mare importanță: „Cei prezenți pe acela dintre principii, cari își dispută coroana, îl vom recunoaște de rege, care va fi mai în stare de a apăra patria, și în acest scop vom trimite delegați atât la Ferdinand, cât și la Ioan, dar ca răspuns așteptăm fapte, nu vorbe frumoase, altcum suntem mai gata să ne supunem Turcului“.²⁾

Cu hotărîrea aceasta avea Mailat să-și legitimizeze acțiunea de mai târziu.

Bunii patrioți voiau unirea țării, chiar și sub Turci. Li se părea, că soarta Munteniei și a Moldovei e mai bună decât a țării lor. Staturile adunate în Martie 1533 au spus lui Ferdinand: „Cele mai multe comitate sunt într'o stare de proprietate atât de tulbure și de amestecată, încât dispută în continuu, că oare aparțin M. Tale, sau protivnicului, și nu se poate aplica nici legea, pentru că celce vede că pierde cauza trece la contrar“.³⁾ Era o stare apăsătoare, sufocătoare, din care Mailat și tovarășii săi voiau să mântuiască țara, iar când Mailat a văzut, că Ungaria nu poate fi salvată, a încercat opera de mântuire pentru Ardealul neamului său.

Răsboaiele și luptele interne, jafurile, arderile și uciderile au provocat o mare sărăcie și o mare neîncredere: „Sărăcia au însoțit-o tot felul de năcazuri morale: neîncrederea generală, bănuiala și suspiciunea. Nime nu se mai încredea în tovarășul

1) Majláth B. o. c. pag. 26.

2) Majláth B. o. c. pag. 27.

3) Szilágyi o. c. I. 253.

său, ci interpreta greșit orice pas și bănuia și pe cei mai încercați. Pe cel care din Buda s'a retras la moșia sa, l-au bănuit, că a trecut pe partea lui Ferdinand. Vistiernicul lui Zapolia, T. Nádasdy, a plecat cu armata contra lui Serédy, căpitanul partidului lui Ferdinand. Imediat l-au bănuit, că a trecut pe partea lui Ferdinand cu vistieria țării, care însă era goală. Dealtă parte partizanii lui Ferdinand, cu deosebire Valentin Török, s'au aventurat până la Buda, prădând fără cruțare moșiile contrarilor. Zapolia a cerut ajutor dela pașa din Simendria. Acesta a și venit cu 25.000 soldați și s'a legat cu jurământ, că nu va prăda pământul ungar, ci va pustii Austria și Moravia. Ioan i-a dat și călăuză, care să-l conducă într'acolo. Pe drum însă pașa s'a răzgândit și a găsit, că-i mai comod să pustiască pământul ungar, care era neapărat, decât să-și încerce norocul în Austria. A pustii dar părțile acelea ale țării, cari până atunci au fost cruțate și după șapte zile s'a întors cu de trei ori atâția robi, câți oameni a avut în oastea sa. S'a scuzat, că n'a pustii domeniile lui Zapolia, ci ale contrarilor săi. N'a voit totuș să elibereze nici un rob... între cari nu era nici un Neamț.¹⁾

Intre astfel de împrejurări înființarea ligii patrioților apare deplin îndreptățită, cu toată nemulțămirea celor doi regi, nepuțințioși a mântui țara, pe care fiecare o reclamă contra celuilalt.

Schimb de roluri.

Din cele de până aici se vede, că situația celor doi cumnați era destul de delicată. Duplicitatea lui Mailat, înclinarea tot mai mult spre Ferdinand a lui Nádasdy, trebuiau să ducă în curând la o clarificare.

Clarificarea trebuia grăbită și din cauza căsătoriei proiectată între Nádasdy și Orșica de Kanizsa. Stingându-se ramura bărbătească a puternicei familii de Kanizsa, la stăruința lui Mailat regele Ferdinand, pe teritoriul căruia se aflau moșiile acestei familii, a încuviințat, ca toate averile familiei de Kanizsa să treacă la Orșica, logodnica lui Nádasdy. În decretul dat de Ferdinand se spune, că el nu constrânge pe Nádasdy să meargă în războiu contra lui Ioan, ci numai să fie de față la expedițiile

¹⁾ Acsády o. c. pag. 82—83.

M. Sale, dar oridecâteori regele Ioan ar avea cu sine ajutor turcesc, Nádasdy e dator, fără nici o scuză, să facă ce va dispune Ferdinand¹⁾). Dupăcum se vede, decretul a fost astfel ticluit încât din el să nu apară, că Nádasdy părăsește pe Zapolia, dar nici să nu poată cere Zapolia lui Nádasdy să între în războiu contra lui Ferdinand, ba în cazul că Zapolia poartă războiu cu ajutorul Turcilor — și acesta era în realitate cazul — Nádasdy să stea la dispoziția lui Ferdinand.

Intervenția lui Mailat la Ferdinand în favorul lui Nádasdy, a făcut pe acesta să abdică definitiv de dreptul la jumătatea Făgărașului în favorul surorii sale Ana, soția lui Mailat. Astfel Mailat își ajunge și de drept primul scop, pe care l-a urmărit, ajungând singur stăpân pe frumosul domeniu al Făgărașului și pe cea mai întărită cetate a Ardealului.

Serviciile reciproce ale celor doi cumnați duc la schimbarea rolurilor. Nádasdy cu ajutorul lui Mailat, se apropie de Ferdinand, pe teritoriul căruia erau moșiile logodnicei sale, și înlesnește lui Mailat să se apropie de Zapolia, pe teritoriul căruia erau proprietățile sale și ale soției sale.

În timpul din Iunie 1532 până în Septembrie, Mailat petrece în Berzencze, de unde conduce operațiile de apărare ale domeniilor lui Nádasdy din Ardeal și Slavonia, atacate de baronul Slunyi. La această apărare era dator atât el, cât și ceilalți tovarăși, în înțelesul alianței ofensive și defensive, încheiate în Berzencze la 4 Noembrie 1531.

Între timp cei doi cumnați pregăteau trecerea definitivă dintr'un partid în altul. Ei voiau ca această trecere să se facă, fără a le știrbi cât de puțin onoarea și autoritatea și în tabăra, în care trec să se bucure de toate avantajele și drepturile, pe cari le-au avut în tabăra părăsită. Mulțumită legăturilor întinse ale lui Mailat, și simțului politic al lui Nádasdy, le-a succedat pe deplin această operație anevoiasă și gingașe. Prestigiul, de care se bucurau cei doi cumnați se vede din faptul, că la o întrunire a magnaților ținută în Viena la 1533 Mailat a fost pus la dreapta regelui Ferdinand, iar în fruntea delegației, care avea

---

¹⁾ Majláth B. o. c. pag. 29.

să pertracteze cu Ferdinand condițiile de pace, Zapolia a numit pe Nádasdy.

Anii 1533 și 1534 i-au folosit cei doi cumnați la întărirea lor personală și la o înțeleaptă schimbare a rolurilor, pe care a grăbit-o uciderea lui Aloiziu Gritti.

Aloiziu Gritti.

În timpul sultanului Soliman II și al marelui vizir Ibrahim-pașa a ajuns la mare influență, în Constantinopol Aloiziu Gritti. Acesta a fost fiul natural al lui Andreas Gritti, fost ambasador al republicii venețiene și mai târziu doge al Veneției. Prin talentele sale strălucite și prin întinsele cunoștințe în afacerile europene, Aloiziu Gritti ac câștigat prietenia marelui vizir Ibrahim și prin el grația Sultanului, așa că ajunsese atot puternic la Poarta otomană. Era agentul neoficial al republicii venețiene, altfel era negustor. Dela începutul activității sale s'a străduit să câștige nu numai bani, ci și legături în cercurile înalte, cece i-a și succes. Locuia într'un palat strălucit, avea parcuri minunate și era foarte cheltuitor. Bărbat de statură înaltă, foarte frumos, afabil, prevenitor, dar fără simț moral, fără scrupul, era condus numai de pofta de avere, pofta de mărire și stăpânire. Sultanul, de care tremura Europa și mare parte a Aziei, adesea petrecea cu marele vizir în palatul lui Gritti, unde mâncările și beuturile cele mai alese și femeile și sclavele cele mai frumoase desfătau pe puternicul sultan și pe marele său vizir. În acest mod Gritti a ajuns un factor important la Poarta otomană și afacerile cele mai însemnate se isprăviau cum voia el. Intregă Europa cunoștea influența orgoliosului italian și de aceea la mijlocirea lui recurgeau domnitorii și ambasadorii lor.¹⁾

Când regele Ioan Zapolia s'a convins, că el nu se poate susține fără ajutor turcesc, s'a hotărît să trimită la Constantinopol pe Irimie Lasky, descendentul unei vechi și bogate familii poloneze, bărbat cu minte ageră și simț politic, cunoscător de limbi și priceput în afacerile militare și de stat. Acesta a studiat în Italia și de tânăr a dat dovadă de calitățile sale distinse. Regele Poloniei Sigismund, de mai multe ori l-a trimis ca am-

¹⁾ Xenopol IV. 237 și Acsády 68.

basador la Curtea Regală franceză. Purtarea fină, pășirea distinsă, traiul strălucit i-au câștigat o mulțime de prietini în pătura conducătoare a Europei. Dealtăparte cheltuelile nebunești, caracterul nestatornic, temperamentul sangvin l-au împins din o aventură în alta. Fără îndoială, a fost un talent distins, dar lipsit și el de fond moral. Nestatornicia l-a făcut vânător de noroc și de aventuri. Regele Zapolia l-a cunoscut la Curtea poloneză și l-a luat în serviciul său. În acel timp nu numai soldații treceau dintr'o țară în alta ca acolo să lupte pentru soldă, în nădejdea unor câștiguri mari, ei făceau asta și oameni de știință și diplomați și scriitori, cari — fără considerare la patria și familia lor — își puneau talentele și puterea de muncă în serviciul, aceluia, care promitea și da mai mult. Astfel de oameni n'au putut fi stegarii unei mari politici naționale, dar mulți își meritau plata cu serviciile aduse. Astfel de om a fost și Lasky, care prin talentul său întrecea pe mulți din contemporanii săi cei mai străluciți, dar în privința cinstei și a caracterului a rămas un aventurier.

Intrat în serviciul lui Ioan a lucrat cu multă însuflețire în favorul lui, dar mai târziu, fără remușcări de conștiință, a trecut la Ferdinand. Astfel de schimbări la față erau dese în Europa și nu provocau surprize, singur numai Turcii considerau — în acel timp — de necinstite astfel de treceri. Fapt e, că regele Ioan a avut mult folos de pe urma lui Lasky.

Lasky a lucrat în interesul lui Zapolia la Constantinopol în anii 1527 și 1528. A ajuns în capitala Turciei la 22 Dec. 1527 și a luat contact cu Gritti. Astfel doi mari și inteligenți aventurieri aveau să decidă asupra sorții Ardealului și Ungariei.

Cu ajutorul lui Gritti a ajuns Lasky înaintea sultanului și a marelui vizir. Gritti a influențat, ca propunerile regelui Ioan, făcute prin Lasky, să fie primite de Soliman. Sultanul a declarat, că cedează Ungaria lui Ioan, pe care socotindu-l de prietin statornic și necondiționat, îl va ajuta contra lui Ferdinand, fără a pretinde vreun tribut.¹⁾

---

¹⁾ Xenopol IV. 237 și Acsády 68—69.

Cu prilejul expediției turcești în Ungaria — 1529 — Gritti încă l-a însoțit pe sultan, dar — după dorința Veneției — numai până la Buda, nu și la Viena. Încă înainte de plecarea sultanului din Ungaria, Zapolia a numit pe Gritti de vistiernic și de arhiepiscop de Eger (Agria), crezând, că Gritti, care se bucura de un bun renume ca om energetic și financiar espert, îi va putea aduce în rând finanțele zdruncinate. Gritti însă, în lipsă de izvoară de venit, nu a putut restabili finanțele și astfel regele Ioan Zapolia, văzând și nemulțămirea cauzată prin această numire, în Ianuarie 1530 l-a trimis în misiune la Constantinopol, unde altfel îl atrăgeau și interesele lui, fiind neguțător și arândaș al dărilor statului și unde își putea deprinde influința-i covârșitoare.¹⁾ În locul lui Gritti, Zapolia a numit de vistiernic pe Nádasy, dupăcum am arătat mai sus.

Misiunea lui Gritti.

Gritti în 1532 a fost încredințat de sultan, ca să reguleze granița Moldovei dinspre Polonia.

Nu și-a putut împlini însă misiunea, pentru că după ce înaintase în Moldova cale de două zile, i s'a spus, să nu se ducă mai departe, deoarece domnul Petru Rareș i-a întins o cursă, voind să-l piardă. El părăsi misiunea dată de sultan și trecu în Ardeal, unde dieta dela Ocna Sibiului i-a dat titlul de locotenent-general al regelui ungar.²⁾ Întors în Constantinopol el se plânse contra lui Rareș, deșteptând în sultan o stașnică mânie contra domnului Moldovei. Rareș avea motiv să se poarte astfel, fiindcă înțelese că turcii au de gând să pună pe tronul Moldovei pe Gritti, sau pe unul din fiii săi.

Sultanul în toamna anului 1533 a început războiul cu Perzia, un război lung și greu. Operațiile le conducea Soliman în persoană. Pentru a nu avea neplăceri în Europa, sultanul în 1533 a încheiat pace cu Ferdinand. În înțelesul acestei păci Ungaria avea să fie împărțită între Ferdinand și Ioan și cu împărțirea aceasta a fost încredințat Gritti ca reprezentant și comisar al

¹⁾ Acsády pag. 81.

²⁾ Xenopol IV. 238.

sultanului. Gritti de mai înainte a fost numit de Ioan de guvernator al Ardealului și căpitan suprem al țării.¹⁾

Gritti a plecat din Constantinopol în 18 Iulie 1534. Încă înainte de venirea lui au venit știri despre planurile lui. Se vorbea că el ar vrea să ajungă rege al Ungariei și pe cei doi fii ai săi, să-i facă domni în Moldova și Muntenia. Știrile acestea erau întărite și de alaiul și de puterea armată, cu care venia. La Târgoviște îi ies înainte solii lui Radu Paisie, domnul Munteniei și ai lui Petru Rareș, domnul Moldovei și îi aduc daruri.

Intru întâmpinarea lui și-au trimis reprezentanți amândoi regii Ungariei. Ioan a trimis pe Urban Battyányi, Ioan Doczi și Gașpar Perusich, — Ferdinand a trimis pe Gothard Kun și pe Ștefan Mailat, care avea și încredințarea să invite pe Gritti, ca să-l cerceteze pe Ferdinand. În 1 Aug. Gritti, pe care îl însoțiau cei doi fii : Antoniu de 18 ani, episcop de Eger (Agria)²⁾ și bătețelul Petru își așază tabăra la Râșnov, iar în 7 Aug. a intrat în Brașov, după un scurt atac dat de urmata turcească, ce avea la dispoziția sa, unde și-a început activitatea prin impunerea de mari dări asupra orașului. BCU Cluj / Central University Library Cluj

El a dat ordin să se prezinte toți magnații înaintea sa. Nu s'a prezentat Emeric Czibák, episcop de Oradea și vicevoevod al Ardealului, unul din stâlpii domniei lui Zapolia. Czibák și-a așezat mica sa tabără de 200 de călăreți la Felmer (aproape de Făgăraș), și fiind făcut atent, că Gritti îi pregătește pierirea, fiindcă vede în el o piedecă în împlinirea planurilor sale se pregătia de apărare. Gritti — la îndemnul lui Ioan Doczi — a dat ordin să fie prins Czibák și cu executarea ordinului a fost încredințat Urban Batthányi, care în noaptea de 12 Aug. a atăcat tabăra dela Felmer și pătrunzând cu locotenentul său Ștefan Ghiczy, în cortul lui Czibák, l-au provocat să-i urmeze la guvernator. Czibák, știind ce-l așteaptă, s'a opus cu îndârjire, dar a fost biruit și Ghiczy i-a tăiat capul, pe care ducându-l lui Doczi, acesta în dimineața zilei de 13 August l-a aruncat la picioarele lui Gritti, în prezența lui Gothard Kun și a lui Ștefan Mailat. Băgând de seamă Gritti, că aceștia au rămas dureros surprinși de acest înfiorător spectacol, a spus

¹⁾ Szilágyi I. 254.

²⁾ În acel timp se făceau mari abuzuri la conferirea beneficiilor episcopesci, cecece a contribuit mult la izbucnirea și lățirea Reformațiunii.

că el nu a voit omorul, ci a dat numai ordin să i-l aducă pe Czibák și a dispus, să se facă o înmormântare cinstită capului nenorocitului episcop.

Omorârea lui Czibák a făcut pe toți să vadă limpede planurile lui Gritti. În noaptea următoare Mailat și ceilalți magnați au părăsit tabăra lui Gritti, hotărâți să înceapă lupta contra crudului aventurier.

Uciderea lui Gritti.

Gritti a doua zi a plecat și a luat drumul spre cetatea întărită a Mediașului, unde credea, că se va putea apăra, până îi va veni ajutor dela Zapolia și având nădejde, că va fi ajutat și de armata munteană și moldoveană, ce se afla în Ardeal. Petru Rareș la venirea lui Gritti a trimis în Ardeal o armată sub conducerea logofătului Toader, care acum era la câțiva kilometri de Mediaș.

Intr'aceasta Nicolae Patócsi, nepotul lui Czibák, la îndemnul lui Mailat, poartă în largul Ardealului sabia însângerată, chemând pe toți la luptă contra tiranului. Chemarea a avut efect, nu numai pentru a răsbuna pe Czibák, pe care toată lumea îl respecta, ci și pentru a pune capăt jafurilor, pe cari le comitea armata lui Gritti în drumul său. În timp de 10 zile s'a adunat o armată de 15000 de luptători. În fruntea mișcării era Ștefan Mailat, insuflând curaj și încredere pretutindenea, ținând în dreapta sabia și în stânga buciul de răsboiu. N'a trecut mult și armata, compusă din Români, Unguri, Săcui și Sași s'a ridicat la 40000. Intr'o consfătuire a celor mai de seamă magnați, veniți cu trupe numeroase, Mailat, domnul Făgărașului, a fost proclamat de comandant.

Mailat a pornit armata contra Mediașului, în care s'a închis Gritti, care a scris după ajutor regelui Ioan, pașalelor dela Simendria și Buda și lui Rareș. Logofătul Toader avea ordin dela Rareș, să se prefacă, că e pe partea lui Gritti, dar să sprijinească pe Ardeleni. O nouă armată de 6000 de Moldoveni, sub comanda vornicului Hurul a fost pornită spre Mediaș, cu ordinul să sprijinească pe Ardeleni, pentrucă și Rareș știa de planul lui Gritti de a pune mâna pe Moldova pentru unul din fiii săi.

Ardelenii lui Mailat au pornit atacul în 28 Sept. 1534, încurajați și de regele Ioan, care a scris lui Mailat și lui Kun, că Gritti trebuie să moară. Când s'a văzut părăsit de toți și trădat și de Sașii din Cetatea Mediașului, văzând, că nu se mai poate susține, Gritti a făcut apel la Moldoveni. Aceștia i-au scris că poate veni le ei, fără primejdie, cu oricine va voi. El s'a predat cu cei doi copii Moldovenilor, cari l-au dat în mâna lui Mailat. Doczi încă a căzut prins. Atât Gritti, cât și Doczi au fost decapitați, iar cei doi fii ai lui Gritti au rămas în mâna Moldovenilor, cărora Ardelenii le-au dat și capul lui Gritti, ca să fie dus lui Rareș. Rareș a trimis pe lumea cealaltă și pe cei doi fii ai lui Gritti: pe unul înneecându-l, pe celalalt decapitându-l.¹⁾

Prin pășirea atât de energetică, care a dus la pierderea lui Gritti, Mailat a devenit cea mai populară figură a Ardealului. Acum a fost prilejul potrivit, ca cei doi cumnați să schimbe definitiv rolurile. Nádasz, conform legăturilor încheiate mai înainte, trece fățiș pe partea lui Ferdinand, Mailat trece la Zapolia, care în dieta ținută în Turda la 28 Oct. 1534 îl numește pe Mailat, — la dorința insistentă a statelor ardelenene — de voevod al Ardealului, cu toate că Zapolia nu se încredea deplin în schimbăciosul, dar popularul român. Prin numirea de voevod și din partea lui Zapolia, influența lui Mailat în Ardeal a crescut foarte mult.

Tot din acest timp se începe înrâurirea călugărului Gheorghe Martinuzzi — Fratele Gheorghe, Frater Georgius, pe scurt Fratele — asupra lui Zapolia.

Fratele Gheorghe.

Gheorghe Utjesenovici, după numele mamei Martinuzzi, sau cum se numia el și cum îl cunosc contemporanii Fratele Gheorghe, a fost unul din cei mai puternici stâlpi ai lui Zapolia. Urmaș al unei familii nobile sărace din Croația, crescut între Unguri, și-a căutat de tânăr liniștea în mănăstire, îmbrăcând haina albă a călugărilor Paulini. În mănăstire s'a dedicat cu totul învățaturii și nu peste mult s'a ridicat la o mare autoritate cu mintea, cu știința și cu energia lui, ajungând egumen al mănăstirii de

¹⁾ Szilágyi I. 225—258, Xenopol IV. 239—240, I. Ursu: Petru Rareș 35—36, Majláth B. 39—48, Acsády 108.

Sajólád. Când Zapolia fugia de dinaintea armatei lui Ferdinand a chemat la sine în Borsod pe Fratele Gheorghe, pe care îl cunoștea de mai înainte și de atunci s'a legat între ei prietenia cea intimă și durabilă, care i-a unit pentru întreagă viața și a pregătit intrarea Fratelui în istorie. Fratele Gheorghe a însoțit pe rege în Polonia, unde prin talentul său oratoric a deșteptat vii simpatii pentru Zapolia și a făcut pe foarte mulți Polonezi să între în armata lui Zapolia. Regelui Poloniei Sigismund i s'a raportat, că Fratele e în stare să miște nu numai oamenii, ci și pietrele. Pe Sigismund nu l-a putut mișca să pășască în ajutorul lui Ioan, dar nu a împiedecat înrolarea Polonezilor în armata lui Ioan. De aci încolo Fratele a rămas sfetnicul intim al lui Zapolia. După omorârea lui Czibák, Fratele Gheorghe ajunge episcop de Oradea și vistiernic al lui Zapolia, iar influența lui în afacerile țării e decisivă.¹⁾

Episcopul de Lund, Ioan Wese, îndatăce a luat contact cu curtea lui Zapolia, a observat că aici fără călugăr, nu se poate feri, iar Mateiu Held, un însemnat bărbat din anturajul lui Ferdinand, a spus că Martinuzzi e regele regelui său.²⁾

Intre cei doi bărbați mari, între viteazul și popularul voevod Mailat și între învățatul și influentul călugăr încă de mai înainte era o ură personală aprinsă, care de aci încolo, fiind în acelaș partid, avea să dea naștere la multe ciocniri. Fratele a sfătuit pe Zapolia să nu numească pe Mailat de Voevod. Călugărul cunoștea energia și statornicia, ce o depunea Mailat în îndeplinirea planurilor sale, cunoștea mintea ageră, talentul militar și curajul viteazului stăpân al Făgărașului și acestea îl făceau să vadă în Mailat un rival vrednic de temut. Avea și motive personale și motive de stat să se opună numirii de voevod a lui Mailat. Mailat și altcum era cel mai de frunte și mai popular om al Ardealului și ușor ar fi putut răpi în favorul său toată puterea și ar fi putut nimici influența Fratelui. Motivele de stat erau, că Mailat, fiind până acum omul lui Ferdinand, în secret ar putea lucra și de aci încolo în favorul lui Ferdinand, prin ce ar înstrăina Ardealul dela Zapolia. Toate acestea le puneă Călugărul

¹⁾ Acsády o. c. 55—56 și 109; Majláth B. p. 49.

²⁾ Acsády o. c. 153.

înaintea lui Zapolia, îndemnându-l să nu numească pe Mailat de Voevod. Zapolia, deși aprecia motivele Călugărului, nu-i putea da ascultare, deoarece popularitatea lui Mailat era atât de mare și dorința Ardelenilor de a-l avea de voevod unanimă, încât Zapolia nu îndrăznea să refuze împlinirea ei. Pe lângă aceea, din cauza uciderii lui Gritti, pe care el n'a împiedecat-o, Zapolia se temea, că va atrage asupra sa urgia sultanului și pentru acest caz prietinia lui Mailat îi era foarte prețioasă. Acestea l-au îndemnat să dea ascultare dorinței unanime a statelor ardeleni și în dieta dela Turda, convocată pe ziua de 28 Oct. 1534, numește de voevod al Ardealului pe Ștefan Mailat, domnul Făgărașului, locțiitorul de până acum al lui Ferdinand.¹⁾

BCU Cluj / Central University Library Cluj

---

¹⁾ Majláth B. 49—50.

Ștefan Mailat Domnul Făgărașului (1502—1550)

de Pr. Octavian Popa
profesor secundar.

Mailat, voevod al lui Zapolia.

N'a fost ușoară situația lui Mailat, după numirea lui de voevod din partea lui Zapolia. Acesta, din cauza uciderii lui Gritti, a pierdut grația sultanului și cu aceasta deodată a pierdut și mulți aderenți. Zapolia prin oamenii săi trimiși la sultanul, care purta războiu în Asia, voia să se desvinovățească și arunca toată vina uciderii lui Gritti asupra lui Mailat. Ferdinand, voind să exploateze în favorul său moartea lui Gritti, l-a acuzat înaintea lui Soliman pe Zapolia de vinovat principal și pe Mailat ca unealtă a lui Zapolia în executarea planului deucidere. Mailat avea să lupte cu neîncrederea lui Zapolia și a lui Ferdinand și mai cu seamă cu uneltirile lui Martinuzzi.

La început Mailat nu s'a alăturat la nici o acțiune contrară lui Ferdinand și — în ascuns — sprijinea pe aderenții acestuia. Zapolia din cauza aceasta a fost nemulțumit cu noul său voevod, dar nu avea ce să facă, deoarece vedea că o mare parte din aderenți se pregătesc să-l părăsească și Petru Rareș, domnul Moldovei, în Ianuarie 1535, a dat o declarație de credință lui Ferdinand, în care spunea, că „sunt gata să fac serviciu în mod constant și fidel spre folosul și conservarea creștinătății, așa dupăcum am arătat și dovedit și până acum prin fapte.“ Ferdinand în schimb îl asigura de stăpânirea peste Ciceu, Cetatea de baltă, Unguraș și Bistrița, cu dependențele lor, în cari intrau și Reteagul și Rodna. În 4 Aprilie 1535 Rareș a iscălit documentul, prin care se obligă a fi aliat credincios al lui Ferdinand.¹⁾

Văzând Zapolia, că unii magnați sunt gata să-l părăsească și Moldoveanul e aliat cu Ferdinand, voia cu orice chip să câștige definitiv prietinia lui Mailat, deși încredere deplină nu avea

¹⁾ Ursu, pag. 36—37.

în el. Călugărul însă uneltea în continuu contra lui Mailat. Aceasta o știau mulți și prietinii i-au atras atenția. Nicolae Valahul încă în 11 August 1534 îl face atent pe Mailat — prin Zalai — ca să aibă grije și să se ferească de călugăr.

Ferdinand la început a fost mulțumit cu felul de a se purta al lui Mailat, dar mai târziu a devenit neîncredător.

Astfel Mailat avea să lupte cu neîncredere, intrigi și uneltiri, iar la Poarta otomană plana acum acuza, că ar fi dușman Turcilor. Mailat în timpul acesta își făurise planul de mărire și tot ce lucră deaci încolo e pentru realizarea acestuia.

Pentru a câștiga încrederea lui Zapolia și a tăia călugărului puțința de a-l bănuși, în primăvara anului 1535 Mailat a început atacul contra Sașilor din Sibiu, aderenți și sprijinitori ai lui Ferdinand. În curând a cuprins cetatea Tâlmaciului, pe care Zapolia s'a grăbit să i-o dăruiască¹⁾. Prin aceasta Mailat a ajuns domn aproape peste întreg ținutul, peste care au stăpânit înainte domnii Munteniei în Ardeal, peste ținutul Făgărașului și Amlașului.

Mailat a asediat Sibiul, tăind orice posibilitate de aprovizionare din afară. În oraș bântuia foametea și mizeria, locuitorii s'au rărit și consiliul desperat cerea insistent ajutorul lui Ferdinand. Ușurare i-a venit nu dela Ferdinand, ci dela împrejurările politice create de uciderea lui Gritti. Temându-se de răzbunarea sultanului, Zapolia a dorit să încheie pace cu Ferdinand și astfel a trimis la Viena o delegație compusă din episcopul Ștefan Brodarich, Șt. Verböczy și Fr. Frangepan să înceapă pertractări de pace. Pentru a putea pertracta nestânjeniți, în 23 Aprilie 1535 au încheiat un armistițiu, pe care l-au adus la cunoștința Sibiului în 24 Maiu, în înțelesul căruia se păstrează statu quo din 12 Maiu, iar în ce privește Sibiul s'a decis că chiar dacă ar fi căzut în acel timp, să fie redat lui Ferdinand.

Petractările au rămas fără rezultat și trimișii lui Zapolia s'au întors în 21 August. Armistițiul însă a fost prelungit până la sfârșitul lui Februarie 1536, cu aceiași condiție pentru Sibiu. În acest timp Mailat, deși nu a dat nici un asalt contra Sibiului, totuși l-a ținut blocat cu toată asprimea, astfel că de

---

¹⁾ Szilágyi I. 260, Májlath B. 55, Szádeczky o. c. 18.

armistițiu adevărat nu poate fi vorbă, nici de ușurare. De aceasta se și plânge Ferdinand lui Soliman în 5 Noemvrie 1535 : „Ștefan Mailat a arestat pe solii trimiși de credincioșii mei Sibieni; pe un cetățean l-a spânzurat, iar credincioșilor mei le-a dat de știre, că el nu respectă armistițiul. Numai înainte cu câteva zile a prins 50 de femei și fete, cari au voit să ducă fructe în oraș.” Blocul cel strict a provocat foamete în nenorocitul oraș și consiliul său în 8 Oct. dă de știre lui Ferdinand, că e pe cale să-l părăsească, dacă nu le vine în ajutor cu armată, nu cu armistițiu, cu arme și nu cu vorbe. Ferdinand s'a și gândit să-i ajute, dar până să sosească ajutorul, Mailat a dat un asalt puternic asupra orașului și cuprinzându-l l-a făcut să-l recunoască pe Ioan de rege. În oraș a așezat o garnizoană puternică.¹⁾

Sibiul în 1 Martie 1536, după ce a expirat armistițiul, a ajuns cu totul în stăpânirea lui Zapolia, mulțumită lui Mailat.

Acum lui Mailat i s'a dat o nouă încredințare. Avea să cucerească cetățile și proprietățile din Ardeal ale lui Petru Rareș, care — cum am amintit — făcuse alianță cu Ferdinand. În 25 Maiu 1536 cucerește Ungurașul. Atunci s'a aflat, că Rareș vrea să pătrundă în Ardeal, ajutat de câțiva trădători. Mailat atunci ordonă concentrarea armatei ardelenene și pentru că aceasta nu i se părea de ajuns, a convocat dieta ardeleană pe 24 Iunie 1536 la Târgu-Săcuilor, unde s'a decis scularea generală a gloatelor. Dar n'a fost nevoie de aceasta. Rareș aflând de pregătirile lui Mailat, a trimis soli de pace la Zapolia și atunci tabăra a fost disolvată.²⁾

Acum soarta a început să fie mai favorabilă lui Zapolia. Înainte se temea, pe dreptul, de Turci, dar între timp sultanul aflând de uneltirile lui Gritti și cum acesta a lucrat contra voinței sultanului pentru scopurile sale personale, teama aceasta a dispărut. Pe lângă aceasta, mulțumită lui Mailat, acum întreg Ardealul era sub ascultarea lui Zapolia, și astfel putea pași mai cu demnitate față de Ferdinand. Deunde în Noemvrie 1535 era gata să încheie o pace, care în afară de titlu de rege foarte puțin îi lăsa, acum și-a înmulțit pretențiunile. Astfel stând lucrul, între cei doi regi a izbucnit războiul în Ungaria de sus.

¹⁾ Szilágyi I. pag. 260—261.

²⁾ Szilágyi I. pag. 262.

Mailat încă s'a dus cu armata sa în Ungaria de sus. Atunci a pășit întâiaoară Fratele Gheorghe în rolul de comandant. Dar magnații neîncercându-se nici în vitejia, nici în talentul său militar, nu au împlinit dispozițiile luate de el și Fratele a suferit o înfrângere rușinoasă. Cu acel prilej Mailat i-a adresat aceste cuvinte usturătoare : „Nu ți-se cade ție să te lupți aici cu noi, pentru că mâna ta o ține legată votul preoțesc, ca nu cumva să ți-se murdărească mâna de sânge omenesc, ci să rămână nevinovată“.¹⁾

Atunci a luat comanda supremă Mailat, care a dat serios de gândit lui Ferdinand. Acesta a cercat să scape de Mailat prin aceea, că a cerut lui Rareș să pătrundă în Ardeal, în care caz Mailat ar fi trebuit să se grăbească acasă. Rareș însă nu l-a ascultat. Atunci au pus la cale înlăturarea mișelească alui Mailat. Emeric Balassa și Mihaiu Keserü s'au angajat să-l prindă pe Mailat și să-l dea în mâna lui Ferdinand. Dar n'au fost în stare, despre ce plini de amărăciune au avizat pe Ioan Wese, arhiepiscopul de Lund²⁾, care i-a încredințat cu aceasta mișelie.³⁾

Prestigiul lui Mailat creștea văzând cu ochii. Talentul său militar, dibăcia-i politică și influința ce a început să o deprindă asupra lui Zapolia, l-au ridicat acum pe primul plan. El era acum cel mai puternic stâlp al regatului lui Zapolia și era cel mai popular și mai respectat bărbat din Ardeal. Aceasta se vede clar și din încercarea, nereușită altcum, a oamenilor lui Ferdinand de a-l delătura, ținându-l de cel mai primejdios pentru regatul stăpânului lor.

Mailat așa de bine a condus operațiile militare din Ungaria de sus, încât situația lui Zapolia s'a îmbunătățit și aderenții s'au înmulțit foarte tare. Zapolia vedea, că soarta lui atârna de ținuta lui Mailat și deaceea cu orice preț voia să-i păstreze bunăvoința. Deaceea îi dăruiește cetatea și domeniul

1) Majláth B. o. c. pag. 59.

2) Purta titlul de arhiepiscop de Lund (Danemarca), de unde a fost alungat în timpul tulburărilor religioase. S'a refugiat la curtea împăratului Carol V. și — fiind om foarte învățat — i se dădea o importanță deosebită. Carol l-a dat de sfetnic fratelui său Ferdinand. Acesta l-a încredințat cu conducerea tratatelor de pace cu Zapolia.

3) Majláth B. 61.

Unguraşului, cucerit înainte cu un an şi mai bine dela Petru Rareş. Cu aceasta însă Mailat şi-a atras asupra-şi ura lui Rareş şi mai cu seamă alui Martinuzzi, care ca episcop de Oradea ridică însuşi pretenţiuni asupra Unguraşului, pentru că odinioară s'a ținut de episcopia Orăzii. Pe lângă aceasta, în întărirea lui Mailat, Fratele îşi vedea propria sa cădere, deaceea îl vom vedea uneltind şi mai mult contra mândrului şi puternicului stăpân al Făgăraşului. Mailat în 27 Noemvrie 1537 a luat în stăpânire Unguraşul.¹⁾

Luptele celor doi regi au istovit cu totul puterile ţării ungureşti. Prin luptele din Ungaria de sus Zapolia se întărise bineşor, iar Ferdinand, după ce în toamna anului 1537 o puternică armată i-a fost zdrobită de Turci în Slavonia, acum era aplicat să încheie pace, lăsând din pretenţiunile exagerate, cu cari a păşit în 1536. Amândoi regii vedeau, că ţara istovită şi devastată de războaiele, ce au ținut mai bine de 10 ani, e numai o ruină şi deaceea au început din nou pertractări de pace, fiind încredinţaţi din partea lui Zapolia, Brodarics şi Frangepan, iar din partea lui Ferdinand arhiepiscopul Ioan Wese şi generalul Leonard Fels. Wese s'a adresat deadreptul Fratelui, a cărui influinţă în afacerile publice o cunoştea bine, ca să stăruie pentru încheierea păcii. Pacea s'a încheiat după lungi pertractări şi trăgănări, în Oradea la 24 Febr. 1538, când a fost semnată de Zapolia, iar Ferdinand a sancţionat-o în 10 Iunie 1538. Pacea aceasta în principiu susţine integritatea Ungariei, dar până trăieşte Zapolia stăpâneşte cu titlu de rege părţile supuse lui, asemenea şi Ferdinand. După moartea lui Zapolia, chiar dacă ar avea urmaşi, ţara întreagă trece sub stăpânirea lui Ferdinand şi a urmaşilor săi. Dacă s'ar stinge sămânţa lui Ferdinand şi a fratelui său Carol V, reinvie drepturile urmaşilor lui Zapolia la tronul Ungariei şi numai atunci va putea Ungaria să-şi aleagă liber rege, când s'ar stinge şi ramura bărbătească a lui Zapolia. Dacă Zapolia ar avea vreun fiu, va primi titlu de principe de Szepes şi toate bunurile familiare, iar Ferdinand îi va da în căsătorie pe una din ficele sale. Ferdinand şi Carol V. îl primesc şi recunosc pe Ioan de rege şi de frate, promiţându-şi

¹⁾ Majláth B. pag. 63.

unul altuia prietinie, frăție sinceră și adevărată și ajutor reciproc contra inamicilor interni și externi.¹⁾

Zapolia avea lipsă de aceasta pace pentru proiectele sale de căsătorie. Sigismund, regele Poloniei, pe a cărui fată, Izabella, a cerut-o Zapolia în căsătorie, i-a promis-o numai pe lângă condiția, ca împăratul Carol V, și regele Ferdinand îl vor recunoaște de rege. Aceasta s'a făcut prin pacea dela Oradea și astfel în 2 Martie 1539 Ioan Zapolia s'a căsătorit cu Izabella.²⁾

De unde înainte Ferdinand nici nu voia să audă de aceea ca Zapolia să rămână rege și îl socotia și numia parvenit, acum primește să-l socotiască nu numai de rege, ci și de prietin și de frate, ridicându-l pe o treaptă de egalitate cu el și cu fratele său Carol V, dându-i posibilitatea să ia în căsătorie o fiică de rege. Aceasta Zapolia avea să o mulțumească în mare parte sprijinului, ce i l-a dat viteazul stăpân al Făgărașului, Ștefan Mailat.

Mailat întărește Ardeahul.

Pacea dela Oradea a adus deocamdată încetarea ostilităților între cei doi regi. Țara atât de hărțuită de lungile lupte interne, putea să răsufle în liniște și să se pună pe lucru. Dar mulți se temeau, că această pace va deslănțui mânia lui Soliman, care până acuma luase pe Zapolia sub protecția sa și care avea tot interesul, ca cei doi regi să se dușmănească. Câtă vreme între cei doi regi au fost lupte și neînțelegeri, sultanul era sigur de stăpânirea asupra unei mari părți a Ungariei. Pacea între cei doi regi putea să aducă cu sine și unirea creștinilor contra Turcilor, mai cu seamă că pacea s'a încheiat la dorința împăratului Carol al V. De aceea cei doi regi au convenit, ca pacea să fie ținută în secret deocamdată. Secretul însă n'a ținut mult timp și sultanul a ajuns la cunoștința înțelegerii dintre cei doi regi.

Curând după încheierea păcii dela Oradea s'a lățit vestea, că sultanul pregătește o expediție contra lui Petru Rareș. Zapolia a început să se teamă, că sultanul din Moldova va pătrunde și în Ardeal și va veni contra sa, ca să-l pedepsească pentru pacea dela Oradea. Teama aceasta era generală. Aceasta

¹⁾ Acsády, o. c. pag. 120—123 și Majláth B. 63.

²⁾ Acsády, pag. 131.

se vede din o scrisoare a episcopului Veranchich¹⁾ către Mailat, în care îi cere acestuia un cal bun, ca să-l aibă la îndemână în aceste timpuri de primejdie amenințătoare și în cazul unei invazii turcești, să-și poată mântui viața. Veranchich se plânge, că s'a adresat și altor prietini cu această rugare, dar l-au refuzat și își exprimă speranța, că Mailat îi va da ascultare și îi va împlini rugăciunea.

Sultanul a pregătit contra Moldoveanului o armată de 200.000 de oameni, cu multe tunuri, așa că pe dreptul se credea, că ținta sultanului nu e numai Moldova. Zapolia, întemeiat pe pacea dela Oradea, a cerut ajutor grabnic dela Ferdinand și el însuși, venind în Ardeal, a ținut o adunare la Cluj, la care a chemat pe cei mai de frunte magnați. S'au luat dispoziții pentru întărirea grabnică a cetăților, pentru înzestrarea lor cu muniții și hrană și pentru formarea unei armate puternice. Voevodul Mailat cu al doilea voevod, de curând numit, Emerie Balassa, trecut din nou pe partea lui Zapolia, au luat măsuri, ca să se execute poruncile lui Zapolia; au chemat nobilimea la arme, iar în Brașov și Sibiu, neîncrezându-se în Sași, au pus garnizoană ungurească.²⁾

Încă în decursul adunării dela Cluj Mailat cu Balassa au întărit trecătorile de către Moldova și Muntenia, cu deosebire pe cele dela Oituz și o parte a armatei sale Mailat a așezat-o în munți, ca să păzească trecătorile. Brașovenilor le-a poruncit să trimită alimente și vin la Târgul-Săcuilor pentru armata concentrată în acele părți.³⁾

Petru Rareș, trădat de boieri și urmărit de Tătari, a fugit în munți, ca să treacă în Ardeal și să se retragă în cetatea Ciceului, unde de mai înainte își trimisese familia. „Tovarășii lui de fugă înaintând în munții nepătrunși se împrăștiară, unii într'o

¹⁾ Antoniu Veranchich (Verantius) s'a născut pela 1500, în Dalmația. A fost nepot al episcopului catolic din Ardeal, Ioan Statileo. În 1530 a ajuns episcop în Vesprim. A fost secretar al lui Zapolia și mai târziu al Izabellei. Lui Mailat nu i-a fost prieten sincer și-l disprețuia pentru originea lui românească. V. în 1549 trece de partea lui Ferdinand. În 1560 e mitropolit primat în Strigoniu, în 1572 e regent. A fost făcut și cardinal. A murit în 1573. S'a distins și ca poet și istoriograf.

²⁾ Szilágyi I. 264, Ursu 49, Majláth B. 65.

³⁾ Majláth B. 66.

parte, alții într'alta, unii de nevoie, alții de bunăvoie, până ce nu rămăsese nici unul cu dânsul. Și rămase, săracul de el, mai gol decât văzduhul... și se îndepărtă fugind neștiind în cotro, Septemvrie în 18. Și dete de niște locuri prăpăstioase și muntoase și de văi păduroase și neputând să le treacă călare, își lasă acolo iubitul său cal, pe care nimenea nu încălecaser și pătrunzând pe niște căi nepătrunse de oameni și locuite numai de fiară sălbatică și printre piscuri înalte, gol, rănit la mâni și desculț, mergea pe cărări aspre și neumbrate, marele în vitejii și furiosul ca un leu în lupte — mă biruește mila și lacrimi îmi stoarce din ochi — iar munții din față aduceau aminte celui ce plângea și suspina de pierderea copiilor și a puterii. Astfel au umblat șase zile, flămând și fără hrană, fără să vorbiască o vorbă cu cineva și fără să vadă fața cuiva; mergea rătăcind... până ce dând de un părau, ce curgea în spre Țara Secuilor, l-au aflat niște pescari din acele părți — Dumnezeu se îndurase de dânsul — și dacă l-au cunoscut, l-au dus la capetenii lor, cari l-au cinstit, cum se cuvine și l-au petrecut până la Ciceul cel cu turnurile întărite, în 28 ale aceleiași luni. "Așa povestește cronicarul oficial fuga și scăparea lui Rareș dinaintea Turcilor.¹⁾

Mailat aflând dela spionii săi din Moldova și dela lucrătorii, cari întăreau trecătorile dela Oituz, că Rareș a intrat în Ardeal, a dat ordin oamenilor săi, ca să-l caute și să-l aducă viu înaintea sa, după cum spune Veranchich. Curând după aceea un Secui l-a aflat pe nenorocitul domn prin păduri cu capul descoperit, cu mâinile și picioarele rănite, care după patru zile de foame, aproape leșinat de istovire, era mai să piară. Săcuiul a voit să-l ducă la Mailat, dar Rareș temându-se de răzbunare, s'a rugat să-l ducă la Ciceu, promițându-i daruri bogate. Săcuiul, neputând rezista făgăduelilor frumoase, l-a condus în cetatea Ciceului, unde-i era familia.²⁾

Petru Rareș de bunăseamă nu se mai încredea în nime și așa nici în Mailat, pentru că văzându-se trădat de boieri și părăsit de toți, bănuia pe toți. Adevărat, că între el și Mailat nu au fost relațiile cele mai prietenești, pentru că de multe ori s'au

¹⁾ Ursu, o. c. pag. 52—53.

²⁾ Majláth B. pag. 66, după Veranchich.

împiedecat unul de altul în planurile lor. Așa a fost înfrângerea lui Mailat de Moldovenii lui Rareș la Feldioara, când Mailat numai cu greu a putut scăpa. Tot așa a fost cuprinderea Ungurașului, care aparținea lui Rareș, de cătră Mailat. Dar cei doi voevozi au lucrat și laolaltă, așa de pildă la prinderea și uciderea lui Gritti, iar în luptele lui Mailat, în Ungaria de sus contra lui Ferdinand, erau sub steagurile lui Mailat și 500 de călărași români trimiși de Rareș.¹⁾ Astfel noi în ordinul lui Mailat, de a-l căuta și a-l aduce viu pe Rareș înaintea sa, nu putem vedea vre-un gând rău, ci numai ca să-l scape cu viață pe Rareș, care putea fi serios amenințat de Săcuii și Sașii, cari au suferit multe cu prilejul incursiilor lui Rareș în Ardeal. Părerea aceasta ni-se pare întemeiată și pe faptul, că Mailat nu a pus armata sa în urmărirea Moldoveanului, ce ar fi putut face foarte ușor. Altcum însuși Zapolia a voit să-l ajute pe Rareș contra Turcilor, dar nu a putut aduna în grabă o armată mai număroasă, cu care să poată ajuta Moldova. Deaceea a dat sfat lui Rareș, ca să încunjure a intra în lupte mai mari cu Sultanul, să-l atragă cât mai afund în munții sălbatici și el cu armata sa să se retragă în Ardeal, unde mai ușor se pot opune Turcilor.²⁾ Zapolia, firește, se temea pe bună dreptate, că Soliman din Moldova va trece în Ardeal. Rareș deci nu avea să se teamă deocamdată de Zapolia și de oamenii săi. La părerea aceasta ne îndreptățește și împrejurarea, că Mailat, la doi ani după aceea, încrezut în prietinia lui Rareș, a ieșit — spre perirea sa — din cetatea Făgărașului, ce nu ar fi făcut, dacă știa un dușman în Rareș

Sultanul, după ce a pus în locul lui Rareș, pe tronul Moldovei, pe Ștefan Lăcustă, fiul lui Alexandru, copilul lui Ștefan cel Mare, s'a retras fără a intra în Ardeal. Rareș n'a rămas mult timp în pace în cetatea Ciceului. Simion Părcălabul și Vlădica Atanasie au urzit cu boierii din cetate o conjurație contra lui. În acelaș timp Zapolia, ca să împace mânia Sultanului și să-i câștige bunăvoința, a trimis pe călugărul Gheorghe contra Ciceului, ca să-l prindă pe Rareș și să-i cuprindă cetățile și domeniile din Ardeal, adică Ciceul și Cetatea de baltă, cari erau

¹⁾ Majláth B. pag. 60.

²⁾ Szilágyi I. 261, Acsády, 130.

ca și încorporate la Moldova. Inimosul domn s'a pregătit de rezistență, bazându-se pe tăria cetății și pe credința boierilor și a ostașilor săi. Dar a fost tradat de boieri, cari voiau să-l piardă, sfătuindu-se, ca „să-l prindă pe Petru-Vodă și să-l ucidă și capul să-l trimită lui Ștefan-Vodă.“ Petru aflând aceste „îi scoase pe boieri cu meșteșug din cetate și cetatea o dete spre pază Ungurilor.“ El a convins apoi pe Zapolia și pe Martinuzzi să-l cruțe și să-i dea adăpost lui și familiei sale în cetate.¹⁾ În cetatea Ciceului a petrecut el până în Ianuarie 1540. Sultanul a cerut lui Zapolia să-l estradeze, arătându-se supărat, că adăpostea un domnitor alungat de el. Zapolia însă nu a împlinit cererea sultanului. Pentru ca să-și redobândească domnia, Petru a pus pe soția sa Elena, care era fata unui principe sârb, ca să scrie pe sârbește o scrisoare la împărăție, în care arătând remușcare pentru faptele lui, cerea dela sultan voie, ca să i-se prezinte, spre a-i cere iertare.

....„Semeșul și marele împărat al Turcilor aflând de cele întâmplate i se făcu milă și îi păru rău de Petru și porunci craiului Ioanăș (Zapolia), să-i dea drumul“, scrie cronica oficială. Atunci Zapolia îl însărcinează pe Petru cu o misiune la Constantinopol. Petru a plecat la Constantinopol în Ianuarie 1540, de unde la un an, în 9 Ianuarie 1541, a plecat cu voia și cu ajutorul sultanului, ca să-și reocupe tronul.²⁾

Intrigile lui Martinuzzi.

Pacea dela Oradea a adus deocamdată încetarea ostilităților între cei doi regi. Nefiind încheiată din dorința sinceră de pace a celor doi regi, fiecare se gândia, cum ar putea delătura pe celălalt și deaceea goana după aderenți încă n'a încetat. Fiecare voia să câștige pe partea sa pe cei mai influenți, exploataând nemulțumirile fiecăruia. Și nemulțumirile erau multe și mari. Pustiirile cauzate de luptele dintre cei doi regi, dările cele grele și numeroase, neputința lui Ferdinand de a-și ajuta aderenții, influința tot mai mare a călugărului Martinuzzi — Fratele Gheorghe — asupra lui Zapolia, puterea crescândă a Turcilor în Ungaria și Ardeal au provocat multe nemulțumiri și bunii

¹⁾ Ursu, o. c. pag. 55—57, Xenopol, o. c. pag. 249.

²⁾ Ursu, 59—61 și 66. Xenopol, 250—251 și 254.

patrioți se gândiau, cum ar putea să scape țara de greutate și cum ar putea ajunge la stări normale.

Cu deosebire Mailat și Martinuzzi urmăreau cu atenție evenimentele. Mailat, fiind cel mai popular bărbat și bucurându-se de renumele unui bun comandant de armată, se pusese în fruntea unei mișcări de salvare, pornită de nobilimea din amândouă taberile. Martinuzzi, văzând în Mailat un contrar hotărât și dârz, și temându-se că va fi răsturnat de puternicul stăpân al Făgărașului, nu a cruțat nimic pentru a-l compromite pe Mailat în fața lui Zapolia.

Călugărul, fiind vistiernicul lui Zapolia, de șase ani nu-și dăduse seamă de venitele Coroanei, ci, bazându-se pe încrederea nemărginită a lui Zapolia, conducea finanțele țării după bunul, său plac. Contra lui Martinuzzi s'a ridicat parohul Gheorghe din Șura-mare, acuzându-l înaintea lui Zapolia că domeniile Coroanei sunt administrate cu necredință și episcopia de Oradea a fost îmbogățită cu iobagi de pe domeniile regale. Zapolia a încredințat cu facerea unei anchete pe Petru Márkay.¹⁾

Călugărul atribuia aceste acuze lui Mailat. Deaceea a început să acuze și el pe Mailat înaintea lui Zapolia, că ar unelti contra regelui său. Și pentruca să deștepte mânia lui Zapolia a recurs la o intrigă josnică. Martinuzzi a aflat, că Zapolia și sultanul în corespondența lor se folosesc de un inel provăzut cu sigil și cu acesta își întăresc scrisorile. Sigilul amândurora era la fel. Cu ajutorul unui camelier al regelui Martinuzzi a luat o copie de pe inelul aflător la Zapolia și a comandat la un aurar un sigil întru toate asemănător. Mergând la Oradea, cu ajutorul unui caligraf român, a făcut o scrisoare în numele sultanului către Zapolia, pe care a dat-o unui nobil, care se întorcea din o misiune din Constantinopol, ca să o ducă regelui. În aceea scrisoare sultanul își exprima mirarea, că Zapolia nu îngrijește mai bine turma încredințată și îi dă de știre, că Mailat i-a promis pentru Ardeal un tribut anual de 300 de tineri și 10.000 de mărci. Deodată sultanul îl provoacă pe Zapolia, că numai decât să-și gătească armata și să plece în Ardeal.

---

¹⁾ Majláth B. 68.

Când a cetit Zapolia scrisoarea nu-i venea să creadă și mulți din jurul său nu credeau în autenticitatea scrisorii. Dar când a văzut sigilul, orice îndoială a dispărut și regele s'a aprins de o mânia grozavă. Îndată a dat ordin să cheme pe Martinuzzi din Oradea și când acesta s'a prezentat înaintea-i, i-a arătat scrisoarea. Vicleanul visternic numai atâta a spus : „Iacă, Maiestatea Ta nu m-ai crezut.“ Apoi a stărui, că trebuie să se satisfacă ordinul sultanului și să plece în Ardeal contra necredinciosului voevod.

Pregătirile lui Zapolia contra lui Mailat au ajuns la cunoștința acestuia. Mailat a rămas consternat și a spus : „Doamne, Dumnezeu! Dar aceasta e o necuviință, e o intrigă! Fie voia lui Dumnezeu! Să fie după lege, dacă sunt vinovat. Să mă omoare cu mâna Sa M. Sa, fără nici un asediu.“

Mailat a cerut să se facă cercetare, pentruca să-și dovedească nevinovăția. Martinuzzi însă nu voia să se facă nici o cercetare legală, pentrucă s'ar fi putut lesne dovedi nemernicia lui, ci a înduplecat pe rege să ordone asediul Făgărașului. Voevodul Mailat, văzând că nu i se dă puțința să delătore bănuiala, în 15 August 1539, s'a închis în puternica sa cetate, contra căreia trupele lui Zapolia au început asediul. Într'aceea regele s'a îmbolnăvit greu și nu a putut pleca în Ardeal, cum se pregătise. Asediul Făgărașului n'a dat rezultatul așteptat, cetatea fiind bine întărită și astfel nu peste mult trupele regale au plecat de sub zidurile Făgărașului.

În timpul acela dela Constantinopol au venit știri rele. Ferdinand trimisese pe Lasky la Constantinopol, ca să aducă la cunoștința lui Soliman pacea dela Oradea și să ceară aprobarea ei. Scopul lui Ferdinand era să deștepte mânia lui Soliman asupra lui Zapolia și să câștige astfel simpatia sultanului. Lasky n'a putut câștiga bunăvoința lui Soliman pentru Ferdinand, dar a adus știrea, că sultanul e mănios pe Zapolia, pentrucă nu l-a predat Porții pe Petru Rareș și nu a trimis tributul cerut. Zapolia în cele din urmă s'a hotărît să-l predea pe Domnul Moldovei și să trimită sultanului un dar în valoare de 200.000 de galbeni. Petru Rareș a găsit o cale onorabilă, de a-l trimite la Constantinopol, după cum am văzut mai sus. Cu ducerea darului a fost încredințat Martinuzzi. Călugărul însă, cu toate

insistențele și urgitările regelui, tot amâna plecarea sub diferite pretexte. El avea motive puternice să nu plece din țară. Cum regele Ioan era suferind, el se temea, că dacă ar muri în absența sa, el va pierde toată puterea și nu va mai avea nici un rol. Se temea și din cauza falsificării scrisorii lui Soliman și mai cu seamă se temea, că în absența sa, Mailat va câștiga din nou grația regelui și asta ar fi însemnat pierirea sa. Văzând insistențele și urgitările regelui, bănuia, că regele vrea să scape de el și apoi să-i confiște averile. Bănuiala aceasta s'a născut, când mergând la patul regelui bolnav, acesta îl respinse iritat. ¹⁾

Liga patrioților.

Mailat cu Emeric Balassa, cu Francisc Kendy și cu alții au pornit în Ardeal o mișcare, care amenința cu prăbușire tronul lui Zapolia. Mailat, Balassa și Kendy încă mai înainte au încheiat un acord, o „confoederatio“ după modelul polon. Scopul acestei alianțe a fost, că după moartea lui Zapolia acela să fie principe al Ardealului, pe care îl vor alege ei. Aceasta idee au propagat-o în cercurile magnaților ardeleni, înclinați spre separatism și le-a succes a câștiga pe mulți și astfel alianța a cuprins din ce în ce tot mai mulți nobili.²⁾ Cu aceasta ideea lui Mailat de a deslipi Ardealul de Ungaria începea să prindă teren. Gândul sau era să ajungă principe, fiindcă nu putea fi nici o îndoială, că în caz de alegere el era să fie alesul, ca cel mai puternic și mai popular magnat al Ardealului.

De bunăseamă ideea aceasta s'a născut în capul lui Mailat ca Român. El vedea, cum țările românești își aveau domniilor lor din sângele lor; vedea dragostea, cu care vorbeau Românii de domnul Petru Rareș și cum boierii și iobagii din Țara Oltului își aduceau cu drag aminte de stăpânirea românească asupra țărișoarei lor. El însuși ca Român era iubit de boierii și iobagii români dintre Brașov și Sibiu, cari vedeau în stăpânul Făgărașului un adevărat principe, dupăcum ne spune prietenul lui Mailat, Nicolae Românul: „Haec arx est veluti quidam parvus ducatus. Subiecti sunt ei Bojarones Valachi, qui arcis dominum

¹⁾ Mailáth B. pag. 68 și urm. — Acsády, o. c. pag. 135.

²⁾ Acsády, o. c. pag. 135.

observant ut principem.“ Contactul des și intim, pe care îl avea cu boierii români din Țara Oltului, cari l-au însoțit în luptele, cari l-au înălțat în ochii contemporanilor și vitejia, cu care s'a luptat poporul românesc de aici, știindu-se sub steagul unui domn de un sânge cu ei, precum și împrejurarea că majoritatea locuitorilor din Ardeal sunt Români, l-au făcut să conceapă ideia unui principat românesc al Ardealului. Atunci, fiind Zapolia serios bolnav, a crezut, că ideia de a deslipi Ardealul și a-l face principat, se va putea realiza în curând. Așa înțelegem noi tonul, cu care istoriograful ungar al Ardealului, Szilágyi, vorbește de Mailat : „Pe cât a fost de poftitor de mărire, pe atât a fost de un caracter josnic și cu însușirile sale strălucite a făurit planuri trădătoare de patrie. A fost mai rău decât acei cavaleri răpitori, cari din câte o cetate erau sbirii unui ținut. El de-a dreptul, fără nici o rezervă, a voit să desfacă Ardealul de Ungaria și să-l transforme în voivodat tributar, sub suzeranitatea turcească, asemenea Moldovei și Munteniei“.1) Dar ideia de a deslipi Ardealul de Ungaria nu se putea duce la îndeplinire decât cu ajutorul magnaților, cari trecuseră în cea mai mare parte la calvinism în urma propagandei, care chiar în acel timp se făcea în Ardeal. Ca să câștige și mai mult simpatiile și încrederea magnaților, Mailat însuși părăsește catolicismul, pe care l-a primit în copilărie cu tatăl său, și trece la calvinism. Din opoziția pe care mai târziu o vedem la magnații unguri, putem deduce cu dreptul, că Mailat a început mișcarea cu gânduri românești, pe cari însă nu a voit să le trădeze, ci a pus ca scop apropiat al confederației aceea, ce-i dorea pe toți, mântuirea țării de ruina, care o amenința.

Sfârșitul anului 1539 a desăvârșit această mișcare, care poartă numele de conjurațiunea lui Mailat și răscoala lui Mailat contra lui Zapolia. Dar la început n'a fost nici conjurațiune, nici răscoală, ci a fost asocierea bunilor patrioți, de a scăpa țara și mai cu seamă de a fi pregătiți pentru timpul morții lui Zapolia, care nu putea întârzia mult. Acesta era scopul mărturisit al mișcării lui Mailat, iar scopul nemărturisit al lui Mailat era separarea Ardealului de Ungaria și proclamarea de principat sub

---

1) Szilágyi I. pag. 266.

suzeranitatea Ungariei, având nădejde de a ajunge el principe. Din actul iscălit de Mailat și tovarășii săi se vede, că Mailat se bucura atunci de o deosebită considerațiune. Actul se începe cu cuvintele: „Noi Ștefan Mailat, Emeric Balassa...” și urmează ceice au iscălit și apoi se spune că din confederație fac parte toți cei ce și-au comunicat adesiunea lui Mailat, sau prin scrisoare, cece arată că Mailat era sufletul mișcării.¹⁾

Liga s'a sporit și în 21 Dec. 1539 a luat forma hotărîită în documentele iscălite în Almaș, Gurghiu și Szent-Gál. S'a încheiat atunci alianța defensivă și ofensivă între cei mai de frunte magnați, prin care pe lângă apărarea reciprocă se obligau, ca după moartea domnitorului acela să fie principe, pe care îl vor alege ei cu voință comună.²⁾

Am văzut, ce planuri făuria creerul lui Mailat. În acest scop a stăruit și a agitat mult, până a văzut pe fruntașii magnaților adunați în jurul său. Pe unii i-a câștigat prin daruri, pe alții i-a pornit vorbindu-le de jafurile multe și de dările cele grele, arătându-le, că dacă vor încheia pace cu Turcii, dările se vor ușura. Pe unii i-a atras în ligă ura față de călugărul Martinuzzi și de apucăturile lui, prin cari a sechestrat cu totul pe rege, conducându-l după voia sa.

Liga s'a încheiat obligându-se cu toții să lucre în secret organizându-se pentru a storce îmbunătățiri deocamdată dela rege, pentru a câștiga o ușurare a dărilor și pentru a smulge pe rege de sub influința lui Martinuzzi. Despre încheierea ligii și scopurile ei a aflat și Zapolia destul de curând. Știrea i-au dus-o în Buda Menhert Andrásy, unul dintre contractanți, cu Lupu Bethlen și Emeric Vegedy și au convins pe rege să vadă în ligă mâna lui Ferdinand. Ospătând pe prietini săi din Ardeal, cari i-au dus știrea, regele a zis: „Ei, numai să bem, pentru că în Ardeal nu mai căpătăm vin. L-a pustiit domnul meu Mailat. Valahul, până e sărac, bea din crâșmă, dar dacă ajunge domn mare, își ține pivnița cea scumpă pe masă”.³⁾ Din aceste cuvinte se poate vedea toată amărăciunea lui Zapolia contra valahului Mailat. Se vede, că la masă s'a vorbit de mișcarea

¹⁾ V. actul la Acsády o. c. pag. 135.

²⁾ Majlath B. pag. 73.

³⁾ Szilágy I. 268, Bunea 37, Szádeczky 18.

lui Mailat, punându-se în legătură cu originea românească a lui și cu planul de a face din Ardeal o țară românească ca celelalte două țări surori.

Când s'a auzit în țară, și s'a auzit curând, că Zapolia aflând de constituirea ligii o consideră de conjurație contra sa, mulți s'au înspăimântat și au părăsit pe îndrăznețul voevod. Ceeace până acum a avut caracter regnicolar, acum s'a schimbat în partid; ce până acum era socotit ca o mișcare pentru salvarea patriei, acum se considera de trădare, de les majestate, de conjurație. Dar Mailat n'a dat înapoi, ci cu toată puterea și energia, de care era capabil, s'a pus în fruntea nemulțămiiților și a pășit fățiș contra regelui.

Planuri de mărire.

Acum Mailat a început să lucreze pe socoteala proprie. Încrezut în însușirile sale militare și în popularitatea sa, cași pe sprijinul ce i-l putea da cumnatul său Toma Nádasdy, care ajunsese atotputernic pe lângă Ferdinand, el a încercat să urce drumul spre mărirea, la care îl chema ambiția sa și succesele sale militare și politice de până acuma. Trimite soli la Constantinopol, ca să promită sultanului 12,000 de galbeni anual, dacă în locul lui Zapolia îl pune pe el de principe al Ardealului. Pe fratele său Dumitru îl trimite la domnul Munteniei, ca să-l roage de ajutor. Plin de încredere aștepta el răspunsul sultanului, pe care îl credea foarte supărat pe Zapolia din cauza păcii dela Oradea. Desiluzia i-a fost mare. Soliman a refuzat oferta sa, iar marele vizir, Lufti-bei, îl îndrumă să fie ascultător regelui său. Pe fratele său Dumitru însă domnul Munteniei l-a ținut prizonier.¹⁾

Mailat n'a dezarmat. Eșecul l-a făcut să-și intensifice activitatea și să strângă tot mai mult pe prietini și pe nemulțămiiți în jurul său. Nu numai influința cumnatului său, ci și ambiția sa personală îl împingea spre Ferdinand. Prietiniilor săi le arăta, că țara numai prin Ferdinand poate scăpa de Turci și de războaiele interne. În consecință stăruia din toate puterile să ducă pe Ardeleni în tabăra lui Ferdinand. La începutul anului 1540 își offeri lui Ferdinand serviciile sale contra lui Zapolia

1) Bunea 37, Majláth B. 75, Szilagyi I. 267 și 270, Szádeczky 18.

promițându-i, că dacă îi trimite 13,000 de soldați îi dă în mână Ardealul și îi pune în vedere cucerirea sigură a Ungariei.¹⁾ Ferdinand a acceptat cu plăcere oferta, a promis ajutorul, dar, ca totdeauna, a rămas în stadiul promisiunilor.

Amândoi voievozii Ardealului, Mailat și Balassa, au ridicat steagul răscoalei. Scopul acum era delăturarea lui Zapolia și unirea Ungariei sub Ferdinand, iar Mailat urmărea scopul său personal, bazându-se pe unul din punctele fixate în actul de constituire al ligii, alegerea principelui în Ardeal. El, încrezut în popularitatea sa, privea ca sigură alegerea sa de principe, cu sau fără voia Turcilor.

Zapolia, aflând despre mișcările din Ardeal și fiind înștiințat dela Constantinopol despre demersurile făcute de Mailat, la sfârșitul lui Februarie 1540 a plecat spre Ardeal. La plecare întrebându-l cei din jur, ce sabie să-i aducă, a răspuns: „In adevăr, ca rege creștin aş dori să merg fără sabie în Ardeal, dar domnul meu voevodul și ai săi mă așteaptă cu sabie. De aceea legați-mi sabia, cu care odinioară am luptat contra țăranelui Dozsa²⁾. pentru că nu merită mai mult decât atât capul mișel al lui Mailat.“ Regele glumia, dar era serios bolnav și foarte slăbit la plecarea sa în drumul, din care nu avea să se mai întoarcă viu.³⁾

Intr'acestea lucrurile se precipitau văzând cu ochii. Mailat și ai săi deadreptul nu vorbeau și nu lucrau contra lui Zapolia, ci contra călugărului Martinuzzi, care era urgisit de toți din cauza multelor și grelelor dări, la cari a supus țara. Aderenții lui Mailat s'au înmulțit astfel, încât a crezut momentul potrivit, ca să dea lovitura. A convocat dieta la Târgu-Murăș pe 9 Martie 1540 și și-a pregătit pe ai săi astfel, încât credea, că va putea să se aleagă pe neașteptate de principe. Dar Lupu Bethlen, cel care cu încă doi au trădat lui Zapolia, în Buda, scopurile ligii, venind înainte la adunare, a desvălit scopul, pe care îl urmărește Mailat, ceea ce a provocat mare consternare între

1) Majláth B. 76.

2) E vorba de răscoala țăranilor de sub conducerea lui Gh. Dozsa din 1514, pe care după ce l-a învins Zapolia, — l-a executat în mod înfiorător: l-a pus pe un tron de fier înroșit în foc, în cap i-a pus coroană de fier, iar în mână sceptor de fier, înroșit în foc.

3) Acsády 138, Szilágyi I. 268, Majláth B. 78 și Szádeczky 18.

aderenți. Descoperirile lui Bethlen au făcut să se schimbe ținuta revoluționară a statelor ardelenne adunate. Aflând Mailat despre intervenția lui Bethlen și văzându-și scopul primejduit, nici nu s'a prezentat în adunare, ci prin colegul său, voevodul Balassa, a agitat pe cei prezenți contra lui Martinuzzi și a făcut să se aleagă delegați ai celor trei națiuni, cari să ducă regelui plângerile.

Trimișii dietei din Târgu-Murăș au aflat pe rege în Oradea. Trimișii au arătat regelui, că Ardealul în timp de 12 ani a fost constrâns să plătească mai multă dare, decât trebuia, cu 2 milioane de galbeni ; iobagii au fost impuși de 25 de ori cu câte 32,000 floreni ; Sașii au fost îngreunați peste măsură, iar Secuilor li s'au luat cu 100,000 de boi și 2 milioane de măsuri de bucate mai mult decât trebuia. Pentru toate acestea îl învinovățiau pe Martinuzzi și cereau delăturarea lui din Ardeal.

Regele, influențat de Călugăr, a pus sub pază delegația și spunând, că răspunsul îl va duce el însuși în Ardeal, a conchemat dieta la Turda pe 14 Aprilie 1540 și la aceasta a citat și pe cei doi voievozi rebeli, pe Mailat și pe Balassa.¹⁾

Balassa și Mailat cu familiile lor s'au retras în cetatea Făgărașului, nedând ascultare regelui.²⁾ Mailat era hotărât să reziste vitejește și și-a întărit cetatea astfel, încât să poată aștepta fără teamă atacul trupelor regești. Regele, sosind la Turda, a descoperit înaintea dietei planurile lui Mailat. Dieta a găsit vinovați pe rebeli de crima contra regelui, a hotărât confiscarea averii lor și pe ei i-a judecat la moarte, iar contra Făgărașului au fost trimiși Valentin Török și Andreiu Báthory, ca să-l asedieze.

Dieta dela Turda a ținut până în 7 Maiu și regele pentru a ușura sarcinile, a promis că timp de doi ani va plăti din al său darea cătră Poarta otomană. Încă în decursul dietei s'a prezentat Balassa înaintea regelui cerând și dobândind iertare. Tot așa au făcut și Sașii și alți aderenți ai lui Mailat. Mailat însă se încredea în prietiniile săi din Ungaria, în ajutorul promis de Ferdinand, în popularitatea sa și mai cu seamă în forțele sale.³⁾ De bunăseamă boerii și ostașii români din cetatea Făgărașului

¹⁾ Majláth B. 78, Szádeczky 19.

²⁾ Szilágyi I. 269.

³⁾ Majláth B. 79, Szilágyi I. 269—270, Acsády 138.

prin dragostea lor îi insuflau curajul și îndrăzneala de a rezista. Cei din cetate erau prietini încercați în zile grele de lupte cumplite și pe ei se putea conta până la moarte. Atâtea dovezi de credință și statornicie i-au dat ei până acuma, încât îndrăznețul vovod se bizuia pe ei ca pe adevărați frați.

Valentin Török, încredințat cu asediul Făgărașului, n'a primit bucuros aceasta însărcinare, pentru că îi venea greu să pornească la luptă contra fostului său tovarăș de arme și astfel asediul mergea încet. Török voia să-l înduplece pe Mailat să se predea în condiții favorabile. În numele principelui i-a promis, că nu i-se va întâmpla nici un rău, dacă va preda Făgărașul în schimbul cetății Galád. Mailat însă a respins aceasta ofertă și a continuat să se opună vitejește. Incercările de împăciuire le-a împiedecat cu pretențiunile sale mari. Cerea pe lângă Galád încă și Becse și Becicherec și înapoierea averilor confiscate ale prietinelor săi. Török numai cu greu s'a apucat de asediu Făgărașului, dar încurând a declarat regelui, că el nu poate să lupte contra vechiului prietin și tovarăș.

Mailat, dupăcum înainte n'a dat ascultare chemării regești, așa acum n'a dat ascultare chemării și îndemnelui prietinesc. El se încredea în zidurile puternice sale cetăți, în credința garnizoanei și spera încă în ajutorul prietinelor din Ungaria și al lui Ferdinand.

Moartea lui Zapolia.

Zapolia, cum am amintit, era serios bolnav, când a plecat din Buda, lăsându-și soția gravidă în ultimele luni. Oboseala și agitația l-au slăbit tot mai tare. Cătră sfârșitul lui Maiu l-a lovit paralizia în partea stângă, ajungând astfel într'o stare îngrijitoare. Dela Turda și-a mutat Curtea la Alba-Iulia, de unde la sfatul medicilor, ca să schimbe aerul, a fost transportat la Sebeșul-săsesc. Starea sa inspira serioase îngrijorări, și anturajul său s'a ocupat cu posibilitatea morții. Zapolia era împrietinit cu gândul morții. Încă la plecarea din Buda a spus unui camerier credincios : „Ne-am îngrijit de toate. Dacă murim, soția noastră va purta grije de tine“, iar pe cei din jur i-a mângăiat : „Nu vă temeți, pentru că înainte de moarte multe le vom repara și grația ui Dumnezeu încă nu mi-a scurtat zilele.“

În Sebeș starea i s'a înrăutățit și mai tare. În 7 Iulie 1540 i-a venit știrea, că soția sa Izabela a născut un băiat. De bucurie așa s'a simțit de bine, încât a încălecat pe calul favorit și mergând în tabără, a dus el însuși vestea îmbucurătoare, că s'a născut moștenitorul. Dar sforțarea asta l-a slăbit așa de tare, încât la întoarcere abia s'a putut da jos de pe cal. Umorel nu și l-a pierdut nici atunci și a zis : „M'am îngreuiat, dar nu-i mirare, pentrucă acum și ficiorul îmi face griji, pe cari însă cu ajutorul vostru le vom purta.“

Boala a mers tot spre mai rău. S'a pregătit să meargă la Buda, ca să-și vadă ficiorul, dar nu mai putea să se scoale din pat. Atunci a chemat pe credinciosul său camerier și îi zise : „Mă simt rău, dar dacă Dumnezeu mă vindecă, mă duc la Buda, sau — adaogă oftând — mort să mă duceți la Székesfehérvár, unde viu am primit coroana“. S'a făcut tot mai rău și atunci a luat ultimele dispoziții, numind tutori peste fiul său pe călugărul Martinuzzi și pe Petru Petrovici. Martinuzzi i-a conferit taina s. Maslu și nu mult după aceea, la 18 Iulie 1540, s'a stins ultimul rege „național“ al Ungurilor.¹⁾

Continuarea luptei.

Cu moartea lui Zapolia influința și puterea lui Martinuzzi a crescut și astfel Călugărul a devenit și mai primejdios pentru voevodul Mailat. Dar nu numai voevodul avea să se teamă de puterea crescândă a Fratelui Gheorghe, ci și alții vedeau cu ochi răi această creștere. Și cum Mailat ceruse și mai înainte înlăturarea Călugărului din fruntea trebilor țării, acum întregă rezistența lui era privită ca o luptă contra stăpânirii atotputernice a urgisitului călugăr. Astfel popularitatea lui Mailat a crescut și simpatiile față de el s'au înmulțit.

Martinuzzi, îndată după moartea regelui, a dat ordin pentru intensificarea asediului și pentru a bloca astfel Făgărașul, încât Mailat să nu poată avea contact cu cei din afară și să nu afle de moartea regelui. Dar modul, în care a executat Valentin Török ordinul de asediu, a lăsat destulă posibilitate lui Mailat, ca

¹⁾ Acsády 140, Szilágyi I. 270—271, Majláth 79—81.

să țină legături cu lumea din afară, cu prietenii din Ungaria și cu Ferdinand. Astfel i-a fost ușor să afle și despre moartea lui Zapolia.

Vestea despre asedierea Făgărașului a fost primită cu o vie nemulțămire de o mare parte a magnaților din Ungaria, cari — încă fiind în viață Zapolia — au intervenit să înceteze asediul Făgărașului și urmărirea popularului voevod. După moartea regelui mulți se gândiau să intervină cu putere armată în ajutorul prizonierului din cetatea Făgărașului. Aceasta o știa bine Mailat și bizuindu-se și pe ajutorul promis de Ferdinand, despre ce îl avizase cumnatul său, a continuat rezistența și când sub zidurile cetății Făgărașului Călugărul a trimis o armată mai numeroasă.

Mișcarea magnaților din Ungaria în favorul lui Mailat a luat o întindere serioasă, încă pe când trăia Zapolia. Regina Ana, soția lui Ferdinand, care era în străinătate, înștiințată de Mailat despre cele petrecute în dietele dela Târgu-Mureș și Turda, a trimis pe Mihai Erdödy la Zapolia cu o scrisoare, în care cerea acestuia să lase în pace pe cei doi voevozi, pentru că ea altcum nu se mai simte în stare să rețină pe magnați, cari se pregătesc de plecare cu trupele lor în ajutorul Făgărașului. Mișcarea era foarte serioasă și lua un caracter de epopee. Perényi, Sigismund Balassa și alții erau înfuriați din cauza asediului Făgărașului și în tot Ardealul s'a lățit vestea, că acesta din urmă și-a vândut proprietățile, ca să poată forma o armată puternică, spre a veni în ajutorul lui Mailat. Emeric Balassa și alții mulți dintre magnații ardeleni au trecut din nou pe partea lui Mailat.

Martinuzzi și Petrovici, încredințați de Zapolia cu tutoratul fiului său, se trudeau să susțină pe aderenții lui Zapolia în credința față de fiul său. Pe Ștefan Verböczy și pe Ioan Eszéki, episcopul de Pécs, i-au delegat să meargă la Constantinopol, ca să câștige grația sultanului pentru micul moștenitor, iar în fruntea trebilor ardeleni au ajuns Baltazar Bornemissza Petru Petrovici, Gaspar Dragfi și Ioan Kállai.

Martinuzzi se gândia acum să câștige pe Mailat pentru Izabella și fiul său, chiar cu prețul unor concesiuni mari. La încercarea aceasta era îndemnat nu numai de dragul Izabellei

și a fiului său, ci și pentru apărarea intereselor sale. Văzând că asediul contra Făgărașului nu dă nici un rezultat, se temea, că în ajutorul lui Mailat vor veni voevodul Munteniei Radu, prietenii din Ungaria și Ferdinand. În acest caz ar fi pierdut nu numai cauza Izabellei și a fiul ei, ci și pe a sa proprie. De aceea a trimis la Mailat pe Mihail Telegdy, spre a pertracta condițiile de pace. Dar Telegdy, cât ce a luat contact cu Mailat, a fost cuprins de admirație față de acesta și a trecut pe partea lui. Martinuzzi atunci a ordonat o mai severă asediere, ca să înfrângă prin arme pe primejdiosul voevod. Totodată a trimis soli la domnul Munteniei promițându-i Vințul și Vurpărul, dacă va îmbrățișa cauza micuțului Ioan Sigismund. În acelaș timp a cerut și ajutorul lui Soliman.

Toate au fost înzădar. Făgărașul rezistă cu tărie, încercările de împăciuire au eșuat, iar magnații din Ungaria, în frunte cu Perényi, Frangepán, Sigismund și Menhert Balassa în consfătuirea ținută în Agria (Eger) au cerut încetarea imediată a asediului Făgărașului. Perényi și Balassa s'au pregătit să vină cu armatele lor spre a elibera Făgărașul.

Atunci Călugărul, văzându-se serios amenințat, a ordonat încetarea asediului și retragerea armatei de sub zidurile Făgărașului pela jumătatea lui August 1540.

Călugărul a plecat în Ungaria cu rămășițele pământești ale lui Zapolia, încredințând conducerea Ardealului căpitanului suprem Baltazar Bornemissza. Cauza Izabellei și a micului său fiu sta destul de rău. Opoziția vehementă a lui Mailat, alipirea magnaților la acțiunea lui, înmulțirea aderenților lui Ferdinand, au pus pe gânduri pe Martinuzzi. Spre a nu pierde timp, a grăbit plecarea delegației la Constantinopol, dându-i îndrumări, ca să arate sultanului că neîmplinirea datorințelor trebuie atribuită răscoalei lui Mailat, care a răpit timpul din urmă al regelui Ioan și al său și să acuze pe Mailat de necredință.

Mailat presimția, că Martinuzzi va unelti contra sa la Constantinopol, de aceea pe ascuns și-a trimis și el oamenii acolo, ca să urmărească deaproape intrigile Călugărului. Trimișii săi înaintea sultanului au tras la îndoială, că văduva Izabella ar avea prunc legiuit și au arătat cât a trebuit să sufere stăpânul lor chiar pentru că a voit să țină Ardealul în credință față de

sultan. Mailat ruga pe Soliman să-i dea lui Ardealul, asigurându-l, că va aduce întreagă Ungaria sub stăpânirea Sultanului.¹⁾

Tragedia.

Văzându-se scăpat de asediu, Mailat a început cu mai multă putere să lucreze pentru ajungerea idealului său. El spera tare, că împrejurile îl vor favoriza și moartea lui Zapolia va aduce împlinirea visurilor sale. El își da seamă, că deocamdată locul său e lângă Ferdinand. Deși Călugărul prin oamenii săi lucra, ca să-l atragă lângă Izabella, Mailat vedea bine, că el pe lângă regină nu va avea niciodată vre-un rol mai însemnat, atât din cauza trecutului său, nefiind el niciodată aderent sincer al lui Zapolia, cât și din cauza Călugărului, cu care el nu putea să se împace și să stea alături. Ura personală și interesele lor, cari se ciocneau în capete, excludeau orice colaborare.

Idealul lui Mailat, cum știm, era deslipirea Ardealului de Ungaria și ajungerea sa ca principe al Ardealului. Idealul acesta îi frământa creierii ziua și noaptea și toată activitatea sa de aci încolo se desvoltă în aceasta direcție.

Știind el, că Ferdinand va cere respectarea păcii dela Oradea și va pretinde întreagă țara dela Izabella, spre Ferdinand și-a întors și Mailat privirile, dar în acelaș timp lucra astfel, încât să nu atragă nici mânia Turcilor, nici să-și înstrăineze prietenii, cari țineau la Izabella și la fiul său.

Mailat pregătind bine terenul pentru scopurile sale, laolaltă cu celalalt voevod, cu Balassa, a convocat dieta ardeleană la Sighișoara pe 29 August 1540. Pășind cu precauțiune și cu înțelepciune a câștigat simpatiile celor mai mulți și hotărârile luate au fost după voința lui. Ca să-i împace pe toți, dieta a anunțat, că Ardealul pe acela îl va recunoaște de rege, pe care îl va alege Ungaria, dar în acelaș timp a mărit cercul de activitate și puterea voevozilor, pe cari i-a ales căpitani supremi, deși Călugărul numise căpitan suprem pe Bultazar Bornemisza. Pe lângă aceasta cei doi voevozi-căpitani au fost încredințați cu administrarea băilor și li s'au votat dări. Dieta a mai

1) Majláth B. 82—85, Szilágyi I. 271—272, Szádeczky 19.

ordonat, ca Bornemissza să nu atace pe nime, iar cei doi voievozi să folosească puterea armată numai contra dușmanilor externi.¹⁾

Din dieta aceasta Mailat a ieșit întărit. În timpul dietei trei scaune săcuești și mai mulți magnați s'au alăturat la el, a ajuns căpitan suprem laolaltă cu Balassa și dispunea de venitele Ardealului.²⁾

Îndatăce s'a împrăștiat dieta dela Sighișoara, voevozii au pretins dările de războiu votate, apoi Mailat a asediat Gurghiul, iar Balassa Veciul, Almașul și Diodul. Au început după aceea să prigonească pe aderenții lui Zapolia și să cucerească Ardealul. La aceste măsuri îl îndemneau și veștile sosite din Constantinopol, unde afacerea sa părea că stă bine, mulțumită prieteniei beifului Bali-Cuciug.³⁾

Sublima Poartă n'a dat crezământ deplin cuvintelor lui Mailat cu privire la fiul lui Zapolia, dar totuși au deșteptat bănuială. Soliman a trimis doi ceauși, pe unul la Izabella în Buda, pe altul în Ardeal, ca să afle la fața locului, cum stau lucrurile.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

În Ardeal a venit un ceauș cu numele Sinan. Îndatăce a sosit, Mailat a luat contact cu el și apoi în grabă mare a convocat dieta la Brateiu pe 21 Sept. 1540, ca să asculte cuvântul trimis de sultan. Sinan în fața staturilor ardeleni adunate a declarat, că dupăce sultanul a cuprins Ardealul cu arma, Ardelenii sunt sclavii săi și au să-i împlinească poruncile. Soliman dăruiește Ardealul lui Mailat, încredințându-i guvernarea și se jură pe Dumnezeu cel viu, pe strămoși și pe armași, pe sabie, pe pâne și pe sare, că toate drepturile și libertățile Ardelenilor vor fi respectate. Poruncește mai departe Ardelenilor, să se supună voevodului Mailat, căruia îi ordonă, că pe acela care nu ar asculta poruncile sultanului și ale lui, să-l piardă cu foc și cu fier și la aceasta să fie ajutat de beii din sandjacul Rumeliei și de voevozii țărilor românești.

Mulți auzind acestea au rămas nedumeriți și surprinși. Francisc Kendy, Ladislau Micola și Martin Gergely au propus

1) Szilágyi I. 273, Majláth B. 87.

2) Szilágyi I. 273.

3) Majláth B. 88.

și urgentat alegerea lui Mailat de principe, dar majoritatea, necunoscând situația Izabellei, au cerut și ceaușul și Mailat au încuviințat, să se amâne alegerea principelui cu cinci luni, ca să se poată pregăti lucrurile pentru aceasta. Au hotărît, ca deodată cu Sinan să meargă la Constantinopol și Lazar Veszödy, cu daruri bogate, ca să aducă la cunoștința sultanului această hotărîre. O nouă dietă a fost convocată pe 18 Oct. 1540 la Tg.-Secuilor, ca să aleagă delegația către sultan, în fruntea căreia era designat Lazar Veszödy. Deși hotărîrea aceasta Mailat a privit-o ca un eșec, mai cu seamă după declarațiile atât de frumoase și precise ale lui Sinan, totuși o socotia ca un mare pas înainte spre realizarea idealului său.

Ceaușul, care a fost trimis la Buda, avea să cerceteze, dacă în adevăr Izabella a născut și dacă cel născut e fecior, sau fată Izabella a primit pe ceauș îmbrăcată în doliu, cu copilul în brațe și în fața ceaușului și-a alăptat fiul. Acesta a rămas adânc pătruns de această scenă și, îngenunchind înaintea reginei, a jurat în numele stăpânului său, că nime altul decât fiul ei va fi regele Ungariei. Raportul ceaușului a liniștit pe sultan, care, aflând că Ferdinand a ordonat asediul Budei, a dat un firman, prin care dă regatul ungar micuțului Ioan — Sigismund, fiul lui Zapolia.¹⁾

Cum se împacă cele petrecute în dieta dela Brateiu cu cele petrecute la Buda și cu recunoașterea lui Ioan-Sigismund de rege? Se poate ca ceaușul Sinan, câștigat de Mailat, să fi trecut peste instrucțiunile primite dela Constantinopol. Se poate și aceea, ca duplicitatea sultanului să fie pornită din dorința lui de a amăgi deocamdată pe toți, pentruca mai apoi, pregătit militărește, să dea lovitura decisivă în Ungaria, cum a și dat-o în anul următor. Sultanul știa că dacă se execută stipulațiunile păcii dela Oradea, Ungaria întreagă și Ardealul ar fi trebuit să ajungă în mâna lui Ferdinand, care avea la spate pe Carol V. și astfel ar fi avut de a face cu o putere de temut. De aceea a dat firmanul, prin care recunoaște pe Ioan-Sigismund de rege, ca prin aceasta să întărească pe aderenții acestuia în speranța unui ajutor puternic al sultanului contra lui Ferdinand. Cuno-

1) Majláth B. 89—91, Szilágyi I. 273—275.

scând mai departe planurile și popularitatea lui Mailat, voia să-l rețină pe acesta dela o lovitură decisivă și grabnică, care ar fi putut face greutate la cucerirea Ungariei, cunoscută fiind poziția strategică a Ardealului. Dacă Mailat, proclamat de principe și aliat cu voievozii țărilor românești, s'ar fi alăturat la Ferdinand, ar fi primejduit serios stăpânirea otomană în țările dunărene. În această lumină trebuie înțelese cele întâmplate la Buda și la Brateiu și evenimentele, cari au urmat, au dovedit, că acesta e adevărul.

Mailat acum a crezut, că mai ușor își va ajunge scopul, dacă va stărui pentru punerea în aplicare a păcii dela Oradea. Înțeles cu Balassa, îndată după adunarea dela Brateiu, a trimis soli la Ferdinand, cerând tunuri și armată pentru executarea păcii dela Oradea. Regele a trimis în Ardeal pe Nádasdy însoțit de o suită strălucită. Pentru planul lui Mailat însă era nevoie de armată, nu de suită. Mailat a știtut să câștige pentru planurile sale pe doi frunțași din suită, pe Nicolae Gerendi și pe Ioan Szalai.

Mailat se încredea în Balassa, deși ținuta acestuia din trecut, și mai cu seamă ținuta din timpul războiului din Ungaria de sus și ținuta mai recentă din timpul asediului Făgărașului, nu erau de așa natură, încât să inspire încredere deplină. Balassa și acum l-a tradat. În vreme ce delegația lor era la Ferdinand, Balassa pe ascuns trece de partea lui Ioan-Sigismund, și în acelaș timp îl acuză pe Mailat înaintea lui Ferdinand și a generalului său Leonard Fels, că are planuri separatistice. Balassa a încheiat un acord la Ofenbaia cu Baltazar Bornemissza, obligându-se că, dacă Mailat ar asedia Sebeșul-săsesc, el îl va ataca cu armata sa. Balassa a pășit la acest acord contra tovarășului său, penfruca să-și poată recâștiga proprietățile confiscate de Zapolia, dar de bună seamă a contribuit la aceasta mult și invidia provocată de înălțarea de până acuma, precum și cea probabilă din viitor a lui Mailat. Pentruca să se producă neînțelegere între cei doi voievozi a lucrat mult și Veranchich.

Purtarea aceasta a lui Balassa i-a adus lui Mailat multe neplăceri și greutate: Balassa a început să contrabalanseze măsurile lui Mailat. De altă parte mulți dintre aderenții lor co-

muni s'au retras și ei din jurul lui Mailat, deodată cu Balassa. Văzând aceasta Mailat, a amânat dieta convocată pe 18 Oct. 1540 la Târgu-Săcuilor, până se va întoarce delegația dela Ferdinand. Delegația aceasta a umblat bine. Ferdinand chiar pregătia o expediție contra Izabellei și așa se bucura, că cei doi voevozi ardeleni sunt pe partea lui. De aceea le trimite pe Toma Nádasdy, Gaspar Horváth și Sig. Balassa să le spună, că dacă se va convinge de credința lor, le va trimite ajutor și mai mare decât au cerut.

Când au venit solii lui Ferdinand cu răspunsul așa de favorabil, Balassa, în secret, era trecut de partea Izabellei, iar Sibienii au înștiințat pe Ferdinand despre planurile lui Mailat, mai cu seamă că vrea să ajungă principe cu ajutor turcesc.

Pentru a asculta pe trimișii lui Ferdinand, Mailat chiamă dieta la Cinc pe 1 Noemvrie 1540. Balassa se prefăcea, că e de acord cu Mailat la Cinc, în ascuns lucra însă contra lui. Mailat cu Sașii laolaltă au jurat, la Cinc, credință lui Ferdinand. Lucrul trebuia să fie ținut în taină, pentrucă, după „unio trium nationum“, un pas atât de însemnat nu se putea face decât de toate cele trei națiuni laolaltă, dar Balassa a vorbit despre aceasta în public, în Sibiiu și atunci Sașii s'au lăpădat, zicând că nu știu nimic despre asta. La Cinc Balassa pe față întăria pe Sași în credința față de Ferdinand, în ascuns cerca să-i atragă spre Izabella. Curând după dieta dela Cinc, Balassa a chemat o adunare la Alba-Iulia pe 8 Noemvrie și acolo a provocat fățiș pe Sași să se alătore la Izabella.

Despre această procedură a lui Balassa mai mulți magnați, în frunte cu Gerendi, l-au avizat pe Mailat, declarându-i că nobilii, Săcuii și Sibienii stau lângă Ferdinand.

Mailat se credea stăpân pe situație, pentrucă cu popularitatea sa și cu influința sa ținea legați pe Sași și o parte a Săcuilor și a județelor de sud. Atunci Izabella a încercat să liniștească Ardealul pe cale pacinică. A trimis în Ardeal pe Emeric Bebek, ca să contrabalanseze acțiunea lui Mailat. „Doar ai auzit Măria Ta, scrie Bebek lui Mailat la 26 Noemvrie 1540, că armata invincibilă germană într'o singură zi a fugit dela Buda până la Vaș. Nu te încrede făgăduelilor, ci întoarce-te și stăpâna mea te va primi grațios. Bebek a încercat să-i câștige și

pe Sașii convocați la Sibiu, dar n'a putut ajunge la nimic nici cu ei, nici cu Mailat. Sașilor le-a scris și regina încă în 9 Octombrie, spunându-le că „sunt între voi unii, cari spun, că sultanul a poruncit, să vă supuneți căpitanului. Trimișii noștri la Poartă cu totul altfel ne scriu. Vă admoniez, să nu voiți a vă despărți de cealaltă parte a țării mele, pentrucă din aceasta se va naște primejdie pentru voi.“ Și Veranchich îndreaptă o scrisoare către Ardeleni, în care îl atacă cu cuvinte aspre și batjocuritoare pe Mailat. Intre altele spune : „Mă mir, că voi, bărbați originari din familii vechi și înțelepte, mergeți după un astfel de conducător, care pe omenia sa nu-i în stare să provadă nici 200 de călăreți, ci numai din dări și din jafuri e în stare și nu băgați de seamă, că păcatele lui le acopere cu numele voastre ; hula lui va fi hula voastră și pedeapsa păcatului va apăsa cu totul asupra voastră...“¹⁾

Toate acestea n'au clătinat pe Mailat în executarea planurilor sale. Văzând cum adunările parțiale, ce se țineau destul de des și unele măsuri ale lui Balassa duc la împușinarea aderenților săi și la formarea unei atmosfere nefavorabile lui, a început să se gândească la o împăcare cu Balassa. Mulțumită intervenției lui Nádasdy, împăcarea s'a făcut, spre bucuria aderenților lor, cari în aceasta vedeau încetarea primejdiei unui războiu civil și spre bucuria lui Ferdinand, care în această împăcare vedea întărirea partidului său. De aceea Ferdinand nu a întârziat să-și arate în o scrisoare bucuria pentru împăcarea celor doi voevozi.

La stăruința lui Nádasdy acum Mailat a luat poziție hotărâtă pentru Ferdinand, dar actul, prin care promitea credință regelui, nu l-a trimis la Viena, condiționând trimiterea lui de primirea ajutorului promis de Ferdinand.²⁾

Prin împăcarea cu Balassa din nou a ajuns Mailat domnul situației. Atât Ferdinand, cât și Izabella își dau toate silințele să-l câștige pantru cauza lor. Dar vechile legături și stăruințele lui Nádasdy l-au atras spre Ferdinand, în speranță, că așa mai ușor își va putea realiza planurile decât lângă Izabella, ale cărei drepturi erau sprijinite de Turci.

1) Szilágyi I. 272—276.

2) Majláth B. 97.

Aderenții săi stăruiau să-l împace și cu Bornemissza și în acest scop l-au înduplecat să convoace dieta la Făgăraș pe 1 Ian. 1541. Impăcarea însă nu s'a putut face, deoarece Mailat, știindu-se stăpân pe situație, a ridicat pretenții mari și astfel dieta nu a avut rezultatul dorit. Incăpăținarea lui Mailat însă a dus la înstrăinarea unei însemnate părți a aderenților săi, cari se temeau de un războiu civil, care ar fi adus cu sine intervenția Turcilor și a domnilor români. De aceea magnații adunați în tabăra dela Sombor au hotărât, înțeleși cu Izabella și cu Bornemissza, dar fără asentimentul lui Mailat, să convoace dietă la Turda pe 22 Ianuarie 1541.

Mailat, la auzul acestei hotărâri, înfuriat că se calcă un drept al voevodului, a oprit adunarea. Nobilii însă n'au dat înapoi, ci au trimis la el o delegație, care a pretins convocarea dietei. Ca să nu-și înstrăineze cu totul o mare parte a aderenților, Mailat s'a învoit și astfel dieta s'a ținut. Mailat prin o tactică iscusită așa a știut să întoarcă lucrurile, încât hotărârile să fie în favorul său. Prin hotărârile acestei diete Mailat a ajuns stăpân deplin pe ocnele dela Turda și dela Dej, stăpân pe jumătatea ocnelor dela Cojocna; lui i s'a dat dreptul să adune dările dela Sași și Săcui și din câteva comitate și tot lui i s'au dat jumătate dările și venitele Gurghiului, iar moșiile confiscate mai înainte dela prietenii săi, au fost redat acestora.

Mailat a ieșit învingător din dieta dela Turda. Hotărârile favorabile le-a executat imediat, pe cele nefavorabile nu le-a respectat. Astfel contra hotărârilor dietei și, neținând seamă de protestele aderenților Izabellei, el a ocupat și orașul Turda, si-lind pe aceștia să-l părăsească. Cu aceasta au început lupte mărunte între aderenții celor două partide. Nádasdy a strâmtorat Ocna-Sibiului, Mailat a asediat Gurghiul, iar Balassa a atras pe mulți la credința față de Ferdinand.

Cu aceasta a crescut din nou prestigiul lui Mailat, Sașii și Săcuii au ajuns iarăși sub influința sa și el a început din nou să-și țeasă visul de mărire. Inzădar au încercat Călugărul și cu Petrovici să-i atragă pe Ardeleni în tabăra Izabellei pentru a încunjura o invazie turcească, Ardelenii erau sub influința lui Mailat, care prin ocuparea Turzii a devenit încă odată stăpânul situației.

Atunci Călugărul a recurs la ajutorul sultanului, care a trimis în Ardeal un ceauș, cu un firman favorabil lui Ioan-Sigismund. Când a prins de veste despre sosirea ceaușului, Mailat a convocat o dietă la Șeica-Mare pe 25 Maiu 1541, pentru a asculta voința sultanului. Voința sultanului și cuvintele, cu cari ceaușul a exprimat-o erau îndreptate contra lui Mailat și admoniau staturile ardelene la ascultare față de Ioan-Sigismund. Mailat, la început surprins, a văzut numai decât în aceste machinațiunile lui Martinuzzi și iute și cu dibăcie a știut să dea o astfel de direcție desbaterilor, încât a putut face declarația, că el pe lângă anumite condiții, e gata a promite credință lui Ioan-Sigismund. Sfârșitul a fost, că cele două partide au căzut de acord, ca să se convoace o dietă la Turda și până atunci o comisie să pregătească condițiile împăcării. Pe lângă aceasta dieta i-a orânduit mercenari, ca să-l apare contra oamenilor reginei.¹⁾

Lucrurile grăbiau spre o clarificare. Ferdinand și-a îndreptat arma contra Budei, pentruca astfel să ia în stăpânire țara conform păcii dela Oradea. În acelaș timp se auziau vești despre pregătirile lui Soliman de a veni în Ungaria și despre poruncile date domnilor români, de a fi gata să intre în Ardeal deodată cu armata turcească.

În Ardeal încă domnul situației era Mailat, dar comisia aleasă la Șeica, întrunită la Alba-Iulia, a stabilit astfel de condiții, cari îl puneau în inferioritate față de situația, pe care a avut-o și pe care a știut să și-o întărească la Turda. Comisia aceasta a hotărît, că Mailat trebuie să dea seamă de întrebuintărea venitelor țării; e îndatorat să respecte pacea încheiată la Turda; e îndrumat să-și retragă trupele din Turda și din Dej și, în fine, e oprit a mai tulbura liniștea partizanilor reginei. Condițiile acestea tindeau la nimicirea supremației și atotputericiei voevodului în Ardeal și se vedea bine influința lui Martinuzzi, care încrezut în bunăvoința și ajutorul sultanului, vedea timpul potrivit spre a se ridica asupra rivalului său.

În vreme ce Mailat a aflat despre hotărârile comisiei, a aflat și despre pregătirile domnilor români de a intra în Ar-

---

¹⁾ Szilágyi I. 277—278, Májláth B. 101.

deal. Cu privire la aceste pregătiri el avea nedumeriri. El se ştia prietin cu Petru Rareş, care îşi reocupase de curând tronul.

Petru Rareş cu mare greutate şi cu mari daruri date la Constantinopol şi-a putut reocupa ţara. După ce a venit în ţară, se părea că el ar vrea să scape de Turci cu ajutorul lui Ferdinand. De aceea a şi început un schimb de scrisori între el şi Ferdinand. Ferdinand l-a rugat şi pe Mailat, să-i scrie dacă se poate încrede în Rareş, sau nu. În 17 Maiu 1541 Nádasdy îi scrie lui Rareş o epistolă mai lungă, în care cearcă să-l convingă, că în războiul, care trebuie să izbucnească, să stea alături de creştini şi de aceea îi face propunerea, ca să trimită soli la Ferdinand. După scrisoarea aceasta Rareş a început a core-sponda şi cu Mailat, dela care a primit daruri însemnate, ca să-i stea în ajutor.¹⁾

Stând astfel lucrurile nu-i mirare, că Mailat, când a aflat de pregătirile domnilor români şi mai cu seamă de pregătirile lui Rareş, a crezut că aceştia se pregătesc contra Izabellei. El nu ştia nimic despre aceea, că una din condiţiile, sub cari s'a dat din nou tronul Moldovei lui Petru, a fost şi aceea, că acesta să colaboreze cu armata turcească, care va opera în Ardeal contra lui Mailat şi Petru s'a legat înaintea lui Soliman, că-i va da pe Mailat viu, sau mort. De acestea nu ştia nimic Mailat şi astfel el conta pe prietenia lui Rareş.

Cu toate acestea, fiindcă a aflat de plecarea lui Soliman spre Buda în ajutorul Izabellei şi a fost înştiinţat, că o armată turcească a fost îndreptată contra aderenţilor din Ardeal ai lui Ferdinand, Mailat a luat măsuri de apărare. În calitate de căpitan suprem al ţării el chiamă sub arme pe Saşi. Dar Saşii nu au împlinit ordinul, ci au cerut convocarea unei diete. Armatele streine se apropiiau de ţară şi astfel primejdia unei invazii creştea văzând cu ochii. Mailat, văzând primejdia, a provocat pe magnaţii ardeleni, pe Săcui şi pe nobili, să se ridice cu toţii, a purtat sabia însângerată prin ţară şi cu ordinul dat din Făgăraş la 18 Iunie ordonă asigurarea graniţelor, închiderea trecătorilor şi a oprit exportul de alimente.

---

1) Szilagyí I 278, Majláth B 102, Ursu 72.

Toate înzădar. Magnații nu s'au ridicat, armata Săcuilor nu s'a adunat, granițele și trecătorile au rămas neapărate, iar Ferdinand, la cererea de ajutor, îi răspunde, că după ce va lua Buda, îi va trimite ajutor armat. Uneltirile Călugărului își dau rodul. Când cu invazia lui Gritti, zeci de mii de oameni au alergat la glasul lui. Acum toți au amuțit și au amorțit. Cunoșcând acum gândul îndrăznețului Român, nici magnații unguri, nici Sașii, nici Săcuii nu i-au mai dat ascultare. Rămâneau în jurul său boerii și iobagii români din Țara Oltului, cei atât de probați în lupte crâncene, în credință tare și în dragoste ne-fățărită.

Armatele române de sub comanda lui Radu Paisie al Munteniei și a lui Petru Rareș al Moldovei și armata turcească de sub conducerea lui Ahmet, sangiacul Nicopolei și a beiiului Cuciuc-Bali au pătruns în Ardeal și se îndreptau spre Făgăraș. Cu acești din urmă Mailat se știa prieten. Bali l-a sprijinit de multeori la Constantinopol și i-a dat multe informații despre cele ce se petreceau acolo. El l-a răsplătit cu daruri bogate. Bali, prefăcându-se tot prieten, îi dă de știre, ca să nu se teamă de nimic, pentru că afacerile lui stau bine și armatele, cari vin în Ardeal, vin contra lui Bornemissza. Mailat, deși nu se încredea deplin în acestea, totuși le-a ținut de potrivite, spre a scula pe Sași: „Dușmanul, ce e drept, scrie el Sașilor în 18 Iunie, afirmă că vine contra servitorilor M. Sale Reginei, iar Petru va asedia Bistrița și cetățile reginei, dar invazia ori pentru ce ar face-o — e primejdioasă. Înțelegând, aceasta slugile M. Sale Reginei au hotărât, ca să ne sprijinească cu toate puterile lor.“¹⁾

Cu toate că prin acestea el încă se arăta, că face parte din slugile M. Sale Reginei, totuși măsurile luate de el și poruncile lui nu au fost împlinite. În vreme ce armatele intrate în țară pustiau și jefuiau Țara Bărsii și Săcuimea, el laolaltă cu Statileo, episcopul Ardealului, a convocat dietă pe 8 Iulie 1541 la Cetatea de baltă. Dar văzându-se părăsit de toți cei, în cari avea deplină încredere, că se vor scula la glasul lui, s'a retras în cetatea Făgărașului, conducând personal și cu multă înțe-

1) Szilágyi I. 279.

lepciune și prevedere lucrările de întărire și aprovizionare. S'a retras cu prietenii adevărați și devotați, cu boerii români din Țara Oltului și cu oamenii lor, gata să înfrunte urgia Semilunei și atacul domnilor români, precum și uneltirile lui Martinuzzi și dușmănia lui Bornemissza.

Martinuzzi în fața Sașilor și a magnaților unguri a acuzat pe Mailat că lucrează contra amânduror regilor și pentru propria să mărire. Sașii țineau în sufletul lor la Ferdinand și când aceasta nu era împreună cu primejdii, o spuneau și pe față Țineau la Ferdinand, pentru că era German și vedeau în el întărirea Germanilor în Ardeal. De aceea ei nu puteau să vadă cu ochi buni planul lui Mailat, de a deslipi Ardealul de Ungaria și a se face domn al Ardealului. Magnații unguri încă nu erau destul de pregătiți pentru planul deslipirii Ardealului de Ungaria și mai cu seamă nu ar fi putut să se împace cu dominația unui Român asupra Ardealului.

Petru Rareș, care în 1529 și 1530 adusesese sub influența sa toate țările locuite de Români,¹⁾ care și acum — în a doua domnie — se ocupa cu gânduri de mărire²⁾, vedea în înălțarea lui Mailat o piedecă în calea aspirațiilor sale. Pe lângă acestea, cum am amintit, el promisese sultanului, că-i va da în mână pe Mailat. Sultanul a fost în continuu asmuțat de Martinuzzi contra lui Mailat. Călugărului nu i-a fost greu să deștepte furia Sultanului. Luptele contra lui Zapolia și alipirea la Ferdinand, îndată după dezastrul dela Mohács, uciderea lui Gritti, ținuta de mai târziu contrară lui Zapolia și a fiului său Ioan Sigismund, toate acestea au fost exploatate înaintea sultanului contra lui Mailat, care era prezentat ca un dușman al Turcilor și luptător contra dispozițiilor sultanului.

Aceasta era situația lui Mailat, când el s'a închis în cetatea Făgărașului, pregătindu-se pentru o rezistență îndelungată, în nădejdea ajutorului promis de Ferdinand. Armatele contrare s'au apropiat de Făgăraș. Din ordinul Izabellei li s'a alăturat și Baltazar Bornemissza cu armata sa.

Cetatea Făgărașului era și de astădată foarte întărită și garnizoana, compusă din boerii și poporul român de aici, inspi-

1) Ursu pag. 20.

2) Ursu pag. 75—85.

ra toată încrederea. Conducătorii armatelor dușmane au văzut, că cucerirea cu arma a cetății ar fi o luptă grea și îndelungată, de aceea, într'o consfătuire ce a avut loc între Petru Rareș, Martinuzzi și Ahmet, s'a făurit un plan mârșav pentru prinderea cu viclesug a lui Mailat. Rareș și Cuciug Bali, pe cari Mailat îi socotia de prietini, i-au trimis știri, ca să nu fie nicidecum îngrijat, pentrucă sultanul intenționează să-i dea principatul ardelean. În 19 Iulie 1541 s'au prezentat la poarta cetății Bornemissza cu doi logofeji români și cu un fruntaș turc și au cerut voie să intre și să vorbească cu Mailat. Introduși, i-au spus, că e invitat afară, în tabără, ca să i se comunice voința sultanului. Szilágyi ni-l prezintă pe Bornemissza ca pe un binevoitor, care se teme de o cursă întinsă lui Mailat și i-a dat sfatul să fie precaut.¹⁾ Majláth B. ni-l prezintă pe Bornemissza ca pe un dușman aprins de dorul de răzbunare.²⁾ Martinuzzi a ales pe Bornemissza ca unealtă de răzbunare, știind bine, că dacă acesta îl va îndemna pe Mailat să fie precaut, Mailat va bănuși, că această bunăvoință e prefăcută numai, ca să-l poată abate dela planurile sale. Verancici spune, că Fratele a trimis pe Bornemissza în tabără, pentruca să lucreze pe o mână cu voveozii români. De aceea, când Bornemissza îi spune lui Mailat în taină, pe un ton binevoitor : „Domnule. până acuma ai fost om cu minte, dar acum mai cu seamă ai grije și fii cu minte. Nu merge între ei, pentrucă te înșeli, doar bine îi cunoști pe Valahi și pe Turci“, Mailat, încrezut în prietinia lui Petru și a lui Bali, arătată prin veștile trimise, a văzut în aceste cuvinte o apucătură, ca să-l abată și împiedece dela ajungerea planurilor sale. Aceasta cu atât mai mult, cu cât Bali îl înștiințase, că scopul sultanului e să fie omorât Bornemissza.

Mailat a căzut în cursă. El a cerut ostatici și o scrisoare de garanție, că nu i se va întâmpla nimic. De ostatici a cerut pe fiii lui Ahmet, dar acesta s'a scuzat, că pe fiii săi i-a dat lui Soliman, însă îi va trimite pe pașalele din Vidin și Silistra și câte doi boeri moldoveni și munteni. Ei au îmbrăcat în haine strălucite și au provăzut cu spade aurite pe șase soldați de

---

1) Szilágyi I. 279.

2) Majláth B. 105.

rând — doi turci, doi moldoveni și doi munteni — părând astfel șase bărbați de frunte și i-au trimis de ostatici cu scrisoarea de garanție. Tradiția poporală ne spune, că Mailat a fost asigurat, că până va fi soare pe cer, nu i se va întâmpla nici un rău.¹⁾

În 19 Iulie 1541 a primit Mailat pe ostatici și scrisoarea de asigurare. Imediat a făcut pregătiri de plecare. Zădarnice au fost rugămintele și plângerile soției sale Ana, care, ca odinioară Casandra, a văzut nenorocirea ce-i amenință, zădarnice suspinurile celor doi copilași, zădarnice au fost stăruințele celor mai mulți dintre boeri, de a nu pleca. El era hotărît. Prietinia lui Rareș și a lui Bali i-a fost fatală. Imbrăcat în cele mai strălucite haine și însoțit de patruzeci de călăreți, îmbrăcați în haine de gală, Mailat a ieșit din cetate și s'a dus în tabăra lui Rareș, unde și-a așezat corturile. A fost primit bine și prietinește. Toată ziua și-au trecut-o în petreceri. Intr'aceea însă Rareș a trimis în jurul Făgărașului 10,000 de călăreți. A doua zi iarăși a urmat în petreceri. Seara — nu mai era soare pe cer! — a fost invitat la ospăț în cortul lui Rareș. Mailat, înfierbântat de petrecere și băutură, a început să fie zădărit și apoi batjocurit de Moldoveni și atunci el înfuriat a pus mâna pe sabie. În acest moment Moldovenii sar asupra lui și îl prind, iar Rareș, punându și mâna pe el, i-a zis: „Câine, ești prizonierul sultanului“. Moldovenii, despoindu-l de toate podoabele și scumpeturile, l-au legat și i-au dezarmat și suita, despoindu pe toți de toate podoabele, dar cel puțin dându-le libertatea de a se întoarce la ai lor. „Pe când Mailat se sbuciuma, veni Ahmet, care mascându-și mulțămirea, se prefăcu a dojeni pe Petru, pentru că ar fi înfrânt legile ospetiei și ar fi expus morții pe floarea Turcilor, trimiși ca ostatici în Făgăraș. Petru Rareș îi răspunse cu un prefăcut dispreț, că prinderea lui Mailat avea cauze foarte grave și că el va fi trimis neatins la Constantinopol, „unde într'adevăr voevodul fu și expediat și-și duse

---

1) I. Antonelli: Monografia Făgărașului (Transilvania 1871 pag. 215) și „Erdélyi magyar képes naptár“, pe anul 1879 (Cluj, pag. 21). Majláth B. 106—107, Szádeczky 20, Szilágyi I. 219—28, Xenopol 258—259, Bunea 38, Hunfalvy II. 238—241.

restul mizerabilelor sale zile în închisoarea celor șapte turnuri.“¹⁾ Fără îndoială că această cursă fusese convenită între sangiacul turc și domnul Moldovei. Cunoscând meșteșugul lui Rareș, pus odată în aplicare la prinderea lui Gritti, nu vom sta la îndoială a atribui lui Petru iscoada acestei trădări.“²⁾

Noi știm, că planul mișelesc, de a-l atrage în cursă pe Mailat, a fost iscodit într'o consfătuire ținută între Petru Rareș, Martinuzzi și Ahmet și astfel putem admite cu Xenopol, că Petru Rareș a fost autorul acestei trădări. La executarea planului a fost folosit ca unealtă Baltazar Bornemissza.

„Acolo în închisoarea celor șapte turnuri a suferit 10 ani puternicul stăpân al Făgărașului. Soția lui înzădar a încercat tot posibilul pentru scăparea lui. Inzădar a îmbiat călugărului Gheorghe, atotputernicului guvernator, cetatea Făgărașului, ca preț al eliberării soțului său ; înzădar a câștigat scrisoare de recomandare chiar și dela regina Izabella ; pe soțul său nu l-a putut scăpa : Ștefan Mailat a murit în temnița din Constantinopol, în săptămâna Crăciunului din 1550. Stăpânul cetății s'a prăbușit, cetatea însă, pe care n'au putut-o lua armatele turco-valahe, a rămas mai departe în stăpânirea familiei lui Mailat. Principatul independent ardelean, pe care înzadar s'a încercat Mailat să-l înființeze, s'a format peste scurt timp, după căderea Budei în mâna Turcilor. Și cu aceasta și pentru Făgăraș se începe o epocă nouă, acum în cadrele principatului ardelean.“³⁾

Bunea, vorbind despre căderea lui Mailat, exclamă : „Astfel se sfârși cel mai de frunte dintre Mailateștii dela Făgăraș, cel născut dintr'un boer român, care-și schimbase boeria românească cu nobilitatea ungurească și legea grecească cu cea romană, pentruca fiul său Zehan, sau Ștefan, să o schimbe și pe aceasta cu cea protestantă.“⁴⁾

Un scriitor contimporan sas, cetățeanul Scherer din Sibiu, scrie următoarele despre Ștefan Mailat : „In acelaș an

1) Xenopol citează din Istvánfi, combinat cu Paul Giovio V. Xenopol IV. 259.

2) Xenopol IV. 259. N. Iorga : Ist. Rom. din Ardeal I. 132—133. Pe Rareș ni-l arată și d-l Iorga ca pe un om viteaz, dar viclean și ipocrit.

3) Szádeczky 20.

4) Bunea pag. 38. Vezi și N. Iorga : Istoria poporului român II. 173.

(1541) a fost prins domnul Ștefan Mailat de către cei doi voievozi vecini și dus în prinsoare turcească, de unde nu s'a mai reîntors. A pierit. El era un Valah blestemat din Țânțari, a fost însă puternic, bogat și prea curajos. A făcut țării mult rău și a adus războiu și mizerie peste țară, iar de noi bieții Saxoni, și-a bătut joc mult și adeseaori. A făgăduit și a spus multe, dar a ținut puține.¹⁾

Epilog.

Prinderea mișelească și întemnițarea în Constantinopol a lui Mailat a făcut să se producă valuri de indignare și nemulțămire în șirul prietinelor săi, cari au lucrat din toate puterile lor, laolaltă cu soția sa și cumnatul său, ca să-i câștige libertatea. Dieta ținută la 2 Martie 1542 în Besztercebánya a adresat o scrisoare regelui Ferdinand, în care — referindu-se la serviciile credincioase prestate de Mailat — îi cerea regelui, ca să intervină la Izabella, la Soliman, la pașalele turcești, la ambasadorul francez din Constantinopol, ca și la călugărul Martinuzzi pentru eliberarea lui Mailat. Ferdinand a și intervenit, dar zădarnic. Voievodul muntean Mircea încă a făcut dese intervenții și într'un timp credea, că va și dobândi eliberarea voievodului Mailat. Intervenit-a și soția sa, apoi Nádasdy și Zalay — tot înzădar. Soția a câștigat, fără știrea Călugărului, o scrisoare de recomandare dela regina Izabella către sultan, dar toate înzădar, pentrucă intrigile și darurile lui Martinuzzi la Constantinopol erau mai puternice și au făcut pe sultan să creadă, că întoarcerea lui Mailat ar fi o mare și serioasă primejdie pentru stăpânirea turcească.

Ce inimă avea Călugărul se vede din o scrisoare a Anei Mailat către fratele său : „Nu pot avea în el (în Martinuzzi) nici o nădejde, pentrucă cum să nu-și răzbune pe omul viu

---

1) N. Densușianu o. c. pag. 121 : „Eodem anno (1541). D. Stephanus Mayladus a duobus Vayvodis vicinis captus, in Turcicam captivitatem abducitur, fors non amplius redditurus. Periiit. Er war ein schlechter Wallach aus Zunioghzegh, wurde aber mächtig, reich und übermüthig, hat dem Lande viel schlechtes gethan, und viel Krieg, und Noth über Land gebracht, und uns mesellos Saxones oft und viel emungirt, — hat viel versprochen und gesprochen, aber wenig erhalten.“

acela, care și-a răzbunat pe un mort, cum a făcut cu sârmanul Urban Battyányi, pe care regina l-a înmormântat cinstit în mănăstirea din Alba-Iulia, iar Fratele Gheorghe l-a scos de acolo și l-a îngropat în gunoiu?“¹⁾

Cu intervențiile s'a ajuns atâta, că i s'a ușurat tratamentul înăsprit din cauza unei încercări de evadare și i s'a dat voe să primească vizite, să poată scrie acasă, iar în temniță să se poată întâlni cu Valentin Török, prietin bun și vechiu tovarăș de arme, prins și el, mișelește, la ocuparea Budei.

Istoriograful Paul Giovio (Paulus Jovius) spune, că Mailat ar fi putut căpăta libertatea, dacă ar fi trecut la mahomedanism, dar el a refuzat.²⁾

El ținea la noua sa religie protestantă și a stăruit și a dobândit, ca chiar și în temniță să poată asculta rugăciunile evanghelice și de-acolo scrie soției sale și fiului său să țină cu tărie la noua credință, ba o roagă pe soția sa, ca să permită să se reformeze bisericile de pe domeniile sale.⁴⁾

În săptămâna Crăciunului din anul 1550, după o robie grea și lungă de 10 ani, și-a sfârșit zilele departe de ai săi și de Ardealul său drag, fostul stăpân al cetății Făgărașului și urzitorul ideii marelui principat independent al Transilvaniei.

---

1) Majláth B. 112.

2) Majláth B. 112.

3) Szádeczky 26.

4) Szádeczky 26. — De altfel se pare, că încă sub Mailat au trecut unii preoți la calvinism, păstrându-și ritul. Astfel înțelegem noi scrisoarea către soția sa, referitoare la reformarea bisericilor de pe domeniile sale. La aceasta ne îndreptățește și diploma lui Mihail Apafi din 11 Februarie 1689, prin care întărește privilegiile boeronale familiei Popa din Ludișor, acordate de Ștefan Mailat, „Honorabilis Bacsillae Popa, Valachici ritus Possessionis Ludisor Pastoris.“ Cuvântul „pastor“ ne îndreptățește la această explicare. Calvinismul a fost introdus în țara Oltului astfel, încât „pe la 1585 toată Țara Oltului e scoasă de sub dominația duhovnicească a Vlădicului român din Alba-Iulia și supusă preotului reformat maghiar din Făgăraș (Șt. Meteș: „Viața bisericească a Românilor din Țara Oltului“, în „Transilvania“ Nr. 1 din 1929 pag. 21.) Tot la această explicare ne duc și cuvintele din o altă diplomă a lui Apafi, în care a nobilitat pe „Honorabilis Joannis Popa, Pastoris Ecclesiae Valahicae“, pomenită de N. Aron, în Monografia bisericilor, școalelor și reuniunilor române din Făgăraș, 1913 pag. 268.

El cade frânt prin intrigi și cursă, nu biruit în luptă. Principatul ardelean, pe care l-a visat atâta Mailat și pentru care a trebuit să cadă el în mod atât de tragic, — s'a înființat nu mult după moartea lui, — dar sub principe maghiar.

Putem aplica și aici cuvintele regretatului istoriograf D. Onciul: „Așa ne-a fost fatalul destin al istoriei“.²⁾

Cel care s'a numit cu atâta mândrie „Liber Dominus Terrae Fogaras, wajwoda Trans-nus et Siculorum Comes“ și „Perpetuus Dominus Terrae Fogaras“³⁾ a căzut ca un erou pentru ideia atât de frumoasă a Principatului ardelean român, care, după o jumătate de veac, sub Mihaiu Viteazul, s'a întrupat pe timp foarte scurt. A trebuit să treacă veacuri de suferințe și de chinuri, până când frumosul Ardeal, la stăpânirea căruia a râvnit atât de mult Domnul Făgărașului Ștefan Mailat, să ajungă sub stăpânire românească.

Ștefan Mailat, pentru idealul său frumos și măreț, merită un loc de cinste în istoria Țărilor românești.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

---

2) Vezi „Lui Titu Maiorescu“, omagiu. București 1900 pag. 631.

3) Marinescu o. c. pag. 788, 790 și 794.

Errata.

Pagina	Șirul	De sus în jos	De jos în sus	IN LOC DE :	CETEȘTE :
2	8 (în notă)		"	1994	1894
12	17	"	"	după „acestui a”	. (punct)
16	5 (în notă)		"	după „196”	. (punct) și — (linioară)
17	13	"	"	a populației	populației
19	5		"	aderenți	aderenții
22	14	"	"	principii	principii
26	10	"	"	ei	ci
38	6	"	"	îl vor recunoaște	să-l recunoască
39	16	"	"	Emeric	Emeric
44	3		"	Petru	Pentru Petru
45				Liga patrioților	„Conjurațiunea lui Mailat”.
47	1	"	"	Ungariei	Turciei
55	3		"	Baltazar	Baltazar
56	9		"	armași	urmași
57	4	"	"	după „fată”	. (punct)
58	12	"	"	cu Balassa	Cu celalalt voevod Em. Balassa
60	11	"	"	pe omenia sa	din oamenii săi
62	18	"	"	arma	armata
63	20	"	"	eu	cu
66	8			după „ardelean”	. (punct)